

Zubánics László – Vargáné Katona Mária

**BOSZORKÁNYOK PEDIG NINCSENEK?!**

***Kárpátaljai Magyar Könyvek***  
***176.***



Készült a Szülőföld Alap támogatásával

© Intermix Kiadó, 2007

INTERMIX KIADÓ  
88000 Ungvár, Tolsztoj u. 5/a  
Tel.: 00380-3126/61-70-27  
E-mail: [gyorgy@d.uzhgorod.ua](mailto:gyorgy@d.uzhgorod.ua)  
Felelős kiadó: Dupka György  
Felelős szerkesztő: Kovács Gábor  
Budapesti képviselő: H-1011 Budapest, Hunyadi János u. 5.  
Készült a Borneo Kft.-ben  
ISBN 978-963-9814-14-1  
ISSN 1022-0283

**Zubánics László – Vargáné Katona Mária**

**BOSZORKÁNYOK PEDIG  
NINCSENEK?!**

(A kárpátaljai néphit és a történelmi valóság találkozása)



**INTERMIX KIADÓ**  
Ungvár – Budapest  
2007



## A NAGYDOBRONYI BOSZORKÁNY

Nagydobrony református község, Kárpátalja egyik legnagyobb református gyülekezete. A helybeliek számára a vallás igen jelentős összetartó erő. Az egyház a kezdetektől üldözte, büntette a babonákat, az ördög művének és csábításának tartotta, s óva intette az embereket tőle. Ennek ellenére a pogány vallást tükröző hitvilágunk még a múlt század közepén is elevenen élt a köz-tudatban.

A hiedelmek és babonák talán még a népszokásoktól is erősebben bele-rögződtek a parasztemberekbe. S ameddig egyes szokások feledésbe merültek, addig ezekre a hiedelmekre emlékeznek, sőt még azokra is, amelyeket valaha anyjuktól, nagyanyjuktól hallottak. Ennek a továbbélésnek több oka is van. Az első, régebben meghatározó, ma már kevésbé domináló ok, az ezekbe a dolgokba vetett töretlen hit, míg a népszokásokat betartották, vagy nem, ad-dig ezekre a dolgokra mindig odafigyeltek, mert úgy gondolták, hogy saját, gyerekük, esetleg jószáguk élete is a babonák, hiedelmek betartásán múlik. A másik, s ma talán inkább ez a meghatározó, a történetek érdekessége. A fonók, tengerihántók lámpafényes világában nagyon szuggesztíven hatottak ezek a történetek, fennmaradásukban és elterjedésükben nagy szerepe volt egy-egy falubeli interpretációs képességének is.

Hiedelmekkel, s ezekhez fűződő mágikus cselekedetekkel még napjainkban is találkozhatunk. Nemrég történt meg, hogy egy minden templomi prédikáción részt vevő család javasasszonyhoz fordult, mikor tehenüknek elapadt a teje. Vagy egy másik szintén templomba járó nő, aki haragosaira éjfélkor gyertyát gyújt a keresztúton, „*rájuk imádkozik*”, s azok halálakor meg van győződve, hogy az ő Istennél való közbenjárása vitte el őket. Azt hirdeti, hogy az ő ereje Istentől való. Most éppen a vele egy házban lakó, de már tőle elvált férjétől próbál ily módon megszabadulni.

Számtalan példát sorolhatnák még: egy fiút megfüstöltek, mert szülei úgy gondolták, hogy a kislány, akihez jár, megrontotta; vagy a csecsemőssel kap-csolatban szinte minden babonáságot betartanak: „nem nagyon hiszek benne, de biztos, ami biztos” alapon.

Hiedelmeinknek egy része, beleolvadt mindennapjainkba, s az emberek már észre sem veszik, hogy babonás cselekedeteket végeznek. „Telítve vannak hétköznapjaink a pogány babonákkal, azoknak romjaival” – írja Luby Margit „Bábelelte babona” című könyvében.

Példáért nem is kell messze mennünk. Ha valamilyen jó dolog történik, azt mondjuk, „hogy el ne kiáltsam” vagy „jó órában legyen mondva”, ezután

megkopogtatunk valamilyen szilárd felületet. Őseink engesztelték így azokat az isteneket, akik a szegény ember szerencsáját megirigyelték, s azt megrontották. Ilyen okok miatt nem illik még a mai napig sem a fontos útra menőnek jószerencsét kívánni. E helyett azt mondjuk „kéz és lábtörést!”. Nem valószínű ugyanis, hogy akárki ezt magának mástól megkívánná. Oldalakon keresztül lehetne sorolni az ilyen és ehhez hasonló példákat.

Babonás szokásainknak, hiedelmeinknek egy része szintén átmenődött mindennapjainkba, teljesen új értelmezést kapva. Ilyen például a bejárati ajtóban keresztbe tett seprű. Régen a boszorkány elriasztását szolgálta, ma azt jelenti, hogy senki sincs otthon, az idők folyamán azonban egyszerű díszítőelemmé vált.

Nagydobrony hiedelemvilága még ma is nagyon gazdag. A néprajzkutatók ilyen szempontú vizsgálatokat még nem végeztek falunkban. Kutatott itt ugyan Kára Judit, s ebből írta “Nagydobronyi szokások és hiedelmek” című munkáját. Ez azonban Nagydobrony hiedelemvilágának csak egy kis részét foglalja magában. A továbbiakban a teljesség igénye nélkül szeretném bemutatni Dobrony hiedelemvilágát.

*Vargáné Katona Mária (1993)*

## NAGYDOBRONY RÖVID TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉSE

A Magyar Alföld észkekeleti öblében, a Kárpátok első hírnökétől, a munkácsi várhegytől 24 km-re, 108 m-es tengerszint feletti magasságban fekszik Nagydobrony. Kárpátalja megyeszékhelyéhez mért távolsága 42 km. A vele szomszédos települések távolsági sorrendben: Kisdobrony /2 km/, Csongor /5 km/ és Bátyú /12 km/. A falu földjeit északról a Latorca határolja, dél felől közel esik hozzá a Szernye, valamint a Tisza csapi nagy kanyarulata is.

Közigazgatási szempontból 1920-ig Bereg vármegyéhez, annak Kaszonyi járásához tartozott. 1920-tól a csehszlovák és a rövid magyar fennhatóság alatt Ung megyéhez csatolták. Nagydobrony ma is a hármashatár – az ungvári-, munkácsi- és beregszászi járások határai itt találkoztak – ungvári oldalán található.

A falutól nem messze húzódik az Aranyos Domb, mely évszázadokon keresztül újkőkori-, réz-, bronz- és kora középkori településmaradványokat rejt magában. Régészeti ásatásokat először a múlt században folytattak itt, majd legvégül 1973-ban. Már Lehoczky Tivadar szláv eredetűnek tekintette a leleteket (*Lehoczky Tivadar. Beregvármegye monográfiája, II k. Ungvár 1882, 230. old.*). Penyák Sztepan szerint a X–XIII. századból származó leletek az óorosz etnikumhoz köthetők. (*Penyák Sz: Kárpátontúl új ószláv és óorosz régészeti emlékei.// Kárpáti Kalendárium 1970. – Uzsgorod. Kárpáti Kiadó 1974., 42. old.*) Tény, hogy a község határában számos szláv eredetű földrajzi név található: Kis Gárb, Pácaháza, Lucska, Vörös Gorond, Nagy Gorond, stb. A falu neve szintén szláv eredetű. „Azon megcáfolatlan eredménnyre jutottam – írja Lehoczky Tivadar Beregvármegye monográfiája c. munkájában –, hogy a legtöbb helység az ősi időkben a nevét a természetes viszonyoktól vette, s hogy a helységek nevére később a legtöbb esetben birtokosa nyerte családja vezetéknévét. Így a tölgyes erdő környezetéről /tölgyfa tótul “dub”-nak mondván/ neveztetett el hajdan Dobrony /mely még az 1333-as pápai tizedlajstromokban is Dubronynak iratik”. /Lehoczky. Op. cit. 230 old./

Kiss Lajos szerint: „A Dobrony helynév pusztá személynévből keletkezett magyar névadással”. Az alapjául szolgáló szláv név lehetett a cseh Dobron vagy a lengyel Dobron. /Kiss Lajos. Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó. Bp., 1910 182 old./

Egy nemrég megjelent ukrán monográfiában a Dobrony helynevet óukrán személynévre vezetik vissza. A Lvovi Művészettörténeti, Folklor és Etnográfiai

Intézet kiadványaként megjelent „Antroponim eredetű ukrán kárpátontúli és kárpátmelléki helységnevek származása” c. könyv szerzői, M.L. Hudás és M.O. Demcsuk olyan ószláv eredetű keresztnévnek tartja Dobronyt, amely Dobrong formájú személynév volt valamikor, csak az idők folyamán a posztpozíció lekopott róla.

Györffy György „Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza” c. munkája szerint a falu nevének kezdeti formái a következők: Dobon (1248), Dobon és Dobrun (1270). Vagyis a legkorábbi írásos emlékekben nyoma sincs a Dubron formának, s ez újabb meggyőző érv a “dub”-ból való eredeztetés ellen /Györffy Gy.: Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza. I k. Bp, 1963/.

Nagydobrony kezdetben a Borzsova központú királyi várispánság, majd Bereg vármegye része. A XIII. sz.-ban a király parancsára a Felvidékről v. Palócföldről érkező telepések veszik birtokukba – a múlt századi kataszteri térképeken Hátrácnak nevezett patak két partját.

Nagydobrony, vagyis akkor még Dobrun V. István király oklevele által 1272-ben Rusdi Mihály birtokába került. 1333-ban már népes település. Az 1241-es tatárjárás során teljesen elpusztult, lakosait elhurcolták. 1340-ben Dobroni Ruben birtokába került.

A forrásokból tudjuk, hogy a falut a XV-XVI. sz.-ban a Dobó, a Perényi, a Deregyői, a Daróczi családok birtokolták. 1629-ben a Lórántffy-örökség részeként a Rákóczi család szerezte meg.

Az 1703–1711-es Rákóczi-szabadságharc leverése után a helységet a gróf Schönborn család kapta adományul. Rajtuk kívül nagyobb birtokkal Róth Benjamin rendelkezett. Itt éltek a Benedek, Braun, Badó, Bara, Deák, Katona, Molnár, Nyomó, Nagy, Szanyi, Szilvási, Tóth, Vinda és más családok.

Nagydobrony az utóbbi évtizedekben hatalmas fejlődésen ment át. „Jelenleg a község 1285 házában 5500-en élnek, túlnyomó többségükben magyarok. Laknak itt cigányok – 320, oroszok és ukránok – együttesen 250.” /Dupka György–Horváth Sándor–Móricz Kálmán. Sorsközösség. Ungvár, Kárpáti Kiadó/

A falu sajátos élete mindenkor vonzotta a néprajzosokat, folkloristákat. Jegyzetelt itt népdalokat Bartók Béla, jártak itt nyelvészek, történészek, szociográfusok. 1910 nyarán Ady Endre is járt itt Csighy Andor barátjával. /Gortvay Erzsébet: Ezer évig nem volt itt semmi? Intermix Kiadó. Ungvár- Bp., 1993., 24-28 old./



## A MAGYAR NÉPHIT KUTATÁSÁNAK TÖRTÉNELMÉBŐL

A magyar néphitkutatás nem régi tudomány, csak a XIX. sz. második fele óta beszélhetünk tudatos kutatásról. A magyar néphit múltjáról mégis némileg többet tudhatunk meg, mint a nép szellemi kultúrájának más területeiről.

Hitvilágunkról a Kárpát-mendencébe való letelepedésünk óta vannak adatok. Az adatok írásos fennmaradását főleg a katolikus egyháznak köszönhetjük. Az egyház felfigyelt azokra a jelenségekre, amelyek saját tanításával nem egyeztek, s ezeket írásban is rögzítette.

A kereszténység felvétele után a köznépek az egyháztól eltérő vallási megnyilvánulásait „pogányság”-nak nevezték. A „néphit” fogalmat csak később, az osztálytársadalmakban használják. A törzsi társadalmakban a vallás ugyanis nem differenciálódott annyira, hogy külön „néphit”-ről lehetne beszélni. Dömötör Tekla szerint /D.T. A magyar nép hiedelemvilága - Bp, 1984., 21 old./ is a „néphit” szó csak a XIX. sz.-ban terjedt el. Régebben babonáságról, eretnokségről, vagy a fentebb említett pogányságról beszéltek, s mint ilyen nem képezték komoly tudományos vizsgálat tárgyát.

A néphitkutatás megindulásakor sem a néphit iránti tudományos érdeklődés volt a legfontosabb ösztönző. Az értelmiség elsősorban saját „ősi”, kereszténység előtti kultúrájára volt kíváncsi, ezért kezdtek az ősvallással foglalkozni. A néphitkutatás tehát a történelem egyik segédtudományaként jelentkezett. „A XVIII. sz. felé kezdte ugyanis az európai tudományosság gyanítani, hogy az egzotikusnak tűnő falusi babonák és varázscselekmények több archaikumot őriznek meg, mint a népi kultúra más területei. Így a népi hiedelmeket tartották az egyik olyan lehetséges forrásnak, amelyből a kereszténység előtti kultúrát valami módon rekonstruálni lehet.” /D.T. Op. cit. 22 old./

Nem volt ez másként a magyarságnál sem, ahol a néphitkutatás kezdettől fogva összefonódott az őstörténet-kutatással. Az őstörténet-kutatás és a magyar néphitkutatás fő előzményei tehát:

a) azok az egyházi források, amelyek a kereszténységtől eltérő, „pogány” jelenségeket regisztrálják;

b) a felvilágosodás kezdeti szakaszai óta felhalmozódott olyan leírások, amelyek az egyszerű nép „ostoba babonáit” tartalmazzák, főleg azért, hogy küzdjenek ellenük.

c) azok a művek, amelyek a magyar ősvallásról igyekeznek képet adni, főleg azért, hogy közelebb jussanak a magyar nép etnogenezisének kérdéséhez. / Magyar Néprajz VII. Népszokás–Néphit–Népi Vallásosság – Akadémia Kiadó, Bp., 1990-502 old./

Az első tanulmányok, amelyek a magyar néphitet önmagáért vizsgálják, csak a XIX. sz. utolsó évtizedeiben születtek.

Otrokocsi Főrís Ferenc volt az első szerző, aki *Origines Hungaricae* /O.F.F. *Origines Hungaricae – Franeker 1963/* címen 1963-ban kiadott könyvében az ősvallás néhány elemét kísérli magyarázni. Nála már mélyebben foglalkoztak a kérdéssel Cornedes Daniel, Horváth János, Jeney János és mások.

Az ősvallás kérdéseit elsőként vizsgálók fő forrásai a magyarországi középkori latin krónikák és a kereszténység felvétele óta ránk maradt egyházi rendelkezések voltak.

A néphit kutatásában mérőkövet jelentett Ipolyi Arnold fellépése. Magyar Mitológia című művében átfogó képet igyekszik nyújtani hiedelemvilágunkról. Szól a magyarok bálványairól, a természethez való viszonyukról, világképükről.

A néphitkutatás módszerei fejlődésének eredményeként a kutatók felismerték, hogy nem elég csak a leírt forrásokra támaszkodni; egyre többen saját gyűjtésükből kiindulva próbáltak választ adni bizonyos kérdésekre. Így jutott el Róheim Géza is /Róheim Géza. Magyar néphit és népszokások. Universum Reprint, Szeged, 1990/ a XIX. sz. egyik legjelentősebb néphitkutatója kutatásai során egészen a finn-ugor rokonságig. Ő volt a magyar néphitkutatásban a freudi módszer magyar képviselője.

Ipolyi és Róheim mellett a magyar néphit híres kutatója Diószegi Vilmos „Az ősi magyar hitvilág” című munkájában a kezdetekkel foglalkozik, a magyar nép mitológiáját próbálja feltárni.

Mint a fentiekből is láthatjuk, a jelentősebb néphitkutatók főleg a néphit diakrón vizsgálati módszereit alkalmazzák. Napjainkban azonban egyre jobban előtérbe kerül a szinkronvizsgálat. Gyakran jelennek meg művek, kisebb vagy nagyobb közlések egy etnikai csoport vagy tájegység néphitéről. Példaként említhetjük Barta Gábor /B.G. Néphit és népszokások a „Hortobágy vidékén” –

---

Bp., 1979-ben megjelent monográfiáját, amelyben a Hortobágy vidékének mai néphitét és szokásait rögzíti, vagy Luby Margit „Bábalelte babona” c. könyvét /L.M. Bábalelte babona – Helikon 1983/, amelyben hitelesen számol be a szatmári magyar falvak két háború közötti néphitéről. Nehéz felsorolni valamennyi könyvet és tanulmányt, amelyek különböző szempontokból világítják meg a néphitét. Különös figyelmet érdemel azonban Hoppál Mihály, Dömötör Tekla, Pócs Éva munkássága. Hoppál Mihálynak 1980-ban jelent meg kétkötetes műve a „Hiedelemrendszer és társadalmi tudat” címmel. A kötetben a néprajzkutatók mellett filozófusok, történészek, szociológusok közösen vizsgálják a hiedelmek szerepét a mai társadalmi tudatban és művelődésben.

A magyar néphit vizsgálata és értelmezése napjainkban is folyik, aktuális és fontos feladata a mai társadalomkutatásnak is.

## A NÉPHIT FOGALMA ÉS TEMATIKUS OSZTÁLYOZÁSA

A népi hiedelemvilág nagyon összetett és sokszínű. Ahhoz tehát, hogy betekintést kapjunk ebbe a világba, először is tisztáznunk kell magának a néphitnek a fogalmát.

„Az európai néphitfogalom definíciója körülbelül a XIX. század elején alakult ki a néprajztudomány önállósodása során... Az európai néphit sajátossága az, hogy mindig az uralkodó vallási ideológia, illetőleg gyakorlat árnyékában húzódott meg” – írja Dömötör Tekla. A Magyar Néprajzi Lexikon szerint „a hiedelem olyan vallási képzet, amely nem tartozik a hivatalosan elismert egyházak vagy vallási rendszerek által elfogadott hittételek közé”. /Magyar Néprajzi Lexikon F-Ka – Akadémia Kiadó 1979, 544. o./

A vallás és a néphit tehát a társadalmi tudatformának különböző megjelenései. „A néphit ... a köznép kultúrájának mindazon – “vallásinak” felfogható – jelenségeinek összességéből áll, melyek nem állnak tudatosan szemben a hivatalosan elfogadott vallási kultusszal, de nem is képezik annak szerves részét”. A népi hitvilág fogalma tehát magában foglalja mindazt a hiedelemvilágot, amely tetemes vallások mellett létezett és létezik ma is a magyar népi kultúrában.

A néprajztudomány kialakulása előtt ezeket a jelenségeket együttesen általában babonáknak (superstitio) nevezték. A társadalom egyik fele – függetlenül attól, hogy milyen társadalmi réteg tagja volt – elhitte és gyakorolta, a másik pedig lenézően nyilatkozott róla. A felvilágosodás eszméinek terjedésével az utóbbiak száma növekedett, de mind a mai napig nem tűnt el az előzőek tábora sem. A néphit elemei a népi kultúra legszívósabban tovább élő részéhez tartoznak. A néphitet évszázadok, sőt évezredek óta egyházi és világi rendeletek, törvények tiltották, a műveltebbek lenézték, a papság büntette, a felvilágosodás nevetségessé tette és nagy erővel harcolt ellene. Mégis fennmaradt, mégpedig a XIX-XX. század fordulójáig szinte érintetlenül.

„A paraszti hiedelmek különböző korokra nyúlnak vissza és többféle összetevőből jöttek létre. Egy részük régebbi pogány világképek maradványa, mások egyházi hittételekből torzultak hiedelemmé. Megtalálhatjuk bennük a mágia és az animizmus olyan alapformáit, amelyek igen primitív társadalmi fejlődési fokon is már jelen vannak. Alkotóelemeihez tartozhat sok olyan régebbi egyházi gyakorlat is, amelyet az egyházi reformok elvetettek, de a népi kultúra továbbra is fenntartott.” /D.T. A magyar nép hiedelemvilága. 37. old./

„A népi hitvilág tematikusan felöleli az emberi életet, az ember környezetét, használati tárgyait, mindennapi életét, a hagyományos paraszti terme-

lés-fogyasztás és egyéb tevékenységek minden ágát, a természeti világot, a világmindenségre vonatkozó, a keresztény egyházak tanaival csak részben egyező, részben saját archaikus mozzanatokkal is rendelkező elképzeléseket.”  
/Néprajzi Lexikon. N-Sze–Akadémia, 728. old./

„A néphit rendkívül szerteágazó területén az egyik rendezési elv a szereplő személyek és a cselekedetek szerinti csoportosítás:

1. Emberek, akik természetfeletti erővel vannak felruházva;
2. természetfeletti lények;
3. cselekedetei pedig lehetnek:
  1. tiltások
  2. előírások.”

Hasonlóképpen, csak kicsit részletesebben csoportosítja őket a Magyar Néprajz V. kötete.

1. Természetfeletti lények;
  - Kísértet (lidércfény, tüzes ember, elvetélt gyermek, keresztleetlen gyermek)

Természeti szellemek (erdei lények, vízilények)

Időjárásdémon: sárkány

Tündérszépesszony

Helyek szellemei: (kincsőrző szellem, bányaszellem).

Házi és segítőszellemek (házikigyó, építőáldozat; segítőszellem: lidércsirke, piritus, földi ördög)

Az emberi világ démonikus lényei (“nyomó” lények: lidércnyomás, “nyomó” boszorkány; ördögszerető: ludvér, lüderc, betegségdémonok; gyermekágyas démon.)

Fiktív (pszseudomitikus) lények (természetmagyarázó lények, büntető lények, luca, gyermekijesztő lények).

2. Átmeneti lények

Emberfarkas

3. Természetfeletti képességű emberek - tudások és közvetítők:

táltos,

halottlátó,

garabonciás,

néző,

látó

tudósok (gyógyító, bába, tudós pásztor, patkányküldő, ördöngös molnár,

tudós kocsis, tudós vadász, egyéb foglalkozások)

boszorkány

4. Emberi világ.

5. Mágia.

## A MESE ÉS A HIEDELEMVILÁG KAPCSOLATA

Az előző fejezetben már utaltam rá, hogy a néphitkutatás a történelem-tudomány egyik segédágaként jelentkezett. Ugyanakkor nemcsak a történelem, hanem más területek tematikus vizsgálata is a néphit irányába vezet. A magyar mese-, monda- és szokáskutatók is szembetalálták magukat a népi hiedelmekkel. Különösen szoros a mese és a népi hiedelemvilág kapcsolata. A népi prózakutatók már a múlt század elején hangoztatták, hogy a népmesék és a hiedelmek közös töről fakadnak, s összefüggésük oka a mágikus, mitikus elemek szívós továbbélésében keresendők.

Ipolyi Arnold „Magyar Mitológia” c. művében a meséket, mondákat, legendákat, hiedelmeket azonos értékű, de már polarizálódott adathalmaznak tekinti, amelyekben még megtalálhatók azok a mítosz-elemek összefogottsága ami a kultusz és a mítosz régi kapcsolatára emlékeztet... Az ősi mítoszok, hősmondák... lényegében már magukba foglalják azokat a motívumokat, amelyek a népmesékben és a hiedelmekben mind a mai napig megtalálhatók.

„A mesék és a hiedelmek közötti összefüggések abból is adódnak, hogy a mese- és a hitvilág, különösen a magyar folklórban, állandó és kölcsönös hatással van egymásra” – olvashatjuk a Magyar Néprajz sorozat V. kötetében. /Magyar Néprajz – Népköltészet – Akadémia Kiadó, 1989., 79 old./ Így érthető tehát, hogy egyes motívumok, mint például a túlvilág, a halál, az ördög, a kísértetek, a természetfeletti erővel bíró hősök, az állattá változások, a halálból való életrekeltés stb. mind a mesékben, mind a hiedelmekben azonos szemléletet, felfogást tükröz.

„A paraszti kultúra változásával fokozatosan ritkul az a légkör, amiben a csodáknak korlátlan lehetőségei vannak” – írja Erdész Sándor. /E.S. Ami Lajos meséi I-III UMHGy XIII-XV. Bp., 12 old./ Egyes kutatók felfigyeltek arra, hogy ahol a mesemondás gyakorlata él, ott gazdag anyagot találhat a hiedelemkutató is. Ahol a hiedelemvilág érvénye csökken vagy eltűnik, ott a mese is az anekdoták közé süllyed, a hagyományozás is elsorvad.

Egyes mesetípusok, mind a népmesék, mind a hiedelemmondák közé sorolható Ortutay Gyula írta /O.Gy. Nyíri és sárközi parasztmesék Bp., 1935., 37. old./ hogy a „hiedelmekben már mintegy benne rejlik, csirázik a mese lehetősége.”

## TERMÉSZETFELETTI KÉPESSÉGŰ EMBEREK

### Tudósok

Jelentős csoportot alkotnak Nagydobrony hiedelmvilágában a tudósok. Tudósoknak, tudományosnak nevezték a természetfeletti képességű embereket. Fő jellemvonásaik közé tartozik, hogy tudományuk birtokában születtek, de vannak olyan esetek, amikor öröklődés útján válnak tudóssá.

A tudós általában foggal, hat ujjal, vagy burokban születik. Tevékenysége közé tartozik a gyógyítás, a különböző lények rontásainak elhárítása, de saját maga is képes rontani.

Nagydobrony hiedelmvilágában a tudósok közül a leggyakrabban a tudós pásztor és a tudós kocsis jelenik meg.

A tudós pásztor ért az állatok gyógyításához, és bizonyos természetfeletti erők segítségével irányítja a nyáját.

„Nyár vót, a teheneket kint őriztik a legelőn. Az asszonyok meg a mezőn dógoztak. Oszt mikor estére hazamentek, a tehenek még mindig nem vótak othon. Mán fejni kellett vóna. A vacsorához is kellett a tej, mert ugyi fárattak is vótak, oszt gondolták, hogy főznek tejbekását, vagy valamit löknek a tejbe.

Egypár asszony összeszedődött, oszt kimentek a legelőre megnizni, hogy hol vagynak mán. Ott vót minden tehen a legelőn, de a pásztor nem vót sehol. Úgy gondolták, hogy ha mán kimentek, hazahajtik majd ük a csordát. Ahogy hajtották a teheneket, azok mindig csak a legelő széliig mentek el. Attul nem lehetett üköt tovább hajtani.

Az asszonyoknak muszáj volt elmenni megkeresni a pásztor. Az meg rossz riszeges vót, oszt elaludt valamék sáncba. Mondták neki, hogy menjen hajtsa haza a teheneket, mert ük nem tudják. A pásztor felkótt, elment a legelőre. A legelő közepibe vót beszúrva a botja. A botra meg rá vót tíve egy nagy koszos, zsíros kalap. A pásztor megfogta, kihúzta a botját, feltette a kalapját a fejire, oszt körüljárta a legelőt. A tehenek rögtön megindultak hazafele.”

A következő történet a pásztor rontó tevékenységéről számol be:

„Apa beszegődött bojtárnak egy pásztor mellé a bátyusi legelőre. Az uradalom jószágá vót. Fialat gulyát őriztek. Iccaka kint aludtak a kalyibába, a jószág meg a karámba vót behajtva.

A pásztor felkötötte apámat iccaka, hogy menjen nizze meg, hogy nem rontott-i ki a karámbul a gulya. Lusta vót, fiatal vót, oszt nem akart felkelni.

Inkább azt mondta, hogy most nézte meg, nem rontott ki. Azut megint mondta neki, hogy menjen nézze meg. Nem ment akkor se. Visszafeküdt oszt aludt. Akkor a pásztor meg felkött, oszt elment. Apám meg arra ébredt, hogy a sok pocok ott szaladgálnak rajta, hasán, feje alatt, mindenütt. Még mikor felkött, a zsebibül, ingujjából is ugráltak kifele. Akkor oszt felkött oszt elmint a pásztor után, mondta neki, hogy ott a sok pocok a kalyibába. Azt mondta neki, hogy “eriggy vissza, feküdj le, nincs ott más semmi”. Igen mosolygott. Mire visszament nem vót ott semmi. Hát más este megint mondta neki, hogy nézzen szíjjel. Akkor más azt mondja “mentem kifele, nehogy megint rámeresse a pocokot.”

Az eperjesi legelő vót mellették. Azon meg egy másik pásztor őrizte a nyáját, oszt eljött a pásztor hozzájok, oszt ennek meg elveszett az órája. Oszt elvitte az óráját. Ez meg kérdezte, hogy nincs i nála viletlenül. Az meg azt mondta, hogy nincs.

Oszt akkor azt mondja, visszajött a pásztor. Levetette az ingit, oszt megújította vele a csipkebokrot. Oszt azt mondja, hogy mikor legjobban égett, az ingével elkezdte ütni a tüzet. Addig verte, míg a tűz el nem aludt. Mikor elaludt a tűz, megfogta az ingit, megrázta, felvette. Sehoh nem vót megigve. Apám csak nizte, közel se mert menni.

Oszt azt mondja a másik pástort, aki elvitte az óráját, meg úgy leltik meg majdnem félholtan. Azt ütötte.”

„Mondta apámnak, hogy maradjon ott vele, megtaniti, de hát dehogy maradt vón ű. Nem számított neki más, hogy sokat fizettek, mikor letelt a szerződise, örült, hogy megszabadulhat tüle” – fejezi be a történetet Szanyi Km. Erzsébet.

A tudós pástort a tehének gyógyító szakembereként is számon tartották.

Nagydobrony hiedelemvilágának másik ismert alakja a tudós kocsis. Tudományát természetfeletti úton, próbák kiállításával nyeri. Halála akárcsak a boszorkánynál a tudomány átadásának feltételéhez fűződik.

Hatalma van a lovas kocsik és a lovak fölött, a megkötött lovat távollétében el tudja indítani, a haladó kocsit megállítani. Megakadályozza mások vagy egy másik kocsis lovainak elindulását. Ezt leggyakrabban egy mágikus ostor segítségével éri el. Éltre tudja kelteni a döglött lovat. Kocsijával a levegőbe tud emelkedni, s ott különleges gyorsasággal száguld.

Adatközlőim a következőkben így beszélnek erről:

„A szomszid a házát csinálta, Munkácsra ment rünköt venni. Este felé vót, oszt nem tudta hogy haza hozni, nem vállalta senki. Egy öreg ember meg oda



ment hozzá, hogy mire a nap lemegy, ő otthon lesz a fával. Igen gebe lovai vótak. Nem tudott mást keríteni, hát beleegyezett. Az öreg ember hátra ültette, nem hagyta maga mellé ülni. Csak azt hallotta, hogy valamit susmorikolt a lovaknak, oszt ú mán csak arra eszmélt, hogy mán itthon vót.”

Az elbeszélő a történetben nem említi a mágikus ostor használatát. A lovak nem az ostortól, hanem valamiféle varázsigétől kaptak szárnyra.

A következő történet a tudós kocsis másik jellemző sajátosságát mutatja be:

„Lakodalom vót az utcába. Régen az vót a szokás, hogy a menyasszonyt szekerral vittik a faluba. Egy embert az utcából nem hijtak meg menyasszonyt vinni. Megsértődött, oszt azt mondta, hogy “megálljatok, nem fogtok ti máma sehová menni”.

Mán vittik vóna a menyasszonyt, felültették egy szekirre, oszt alig mentek egy pár lépést, eccer csak kiesett a szekérnek a kereke. Így ment ez egy darabig. Oszt estefele csak egy nagy nevetist hallottak.”

Érdekes, hogy ebben a történetben a tudós kocsis nem a lovakat állítja meg, hanem a szekér kereke esik ki minden újabb próbálkozáskor.

„Pinte Ignác apjának vót egy ostora. Nagy erdővágás vót akkor, oszt fuvarozni járt oda. Két gebe lova vót. Oszt az ostorral csak megsuhintotta a lovakot, oszt azok meg repülve hízák.

Ezt az ostort a Veres korcsmába vette valami embertül. És jött közbe, hogy be kellett menni neki tartalékos katonának, félbe kellett hagyni a fuvarozást. Munkácson vót katona. Beálltak a vacsoráir a sorba, oszt azt mondta a barátjának, hogy lipjenek haza, mert ű tudja, hogy az anyja derejét főz. A barátjával hazajött derejét enni, de mire a sor rájuk került, akkora már vissza is értek Munkácsra.

De az ostort bedugta a mestergerendának a jukába, míg a katonaságba vót. Oszt az istornak a végi kint bingergett mindíg. Rendesen ilt. Az anyja filt tüle.

Mikor katonaságtul hazajött, beállott egy zsidóhoz megint fuvarosnak. A zsidót hordta Bátyuba. Olyan rohamoson száguldott a lova, hogy mire a zsidó kimondta, hogy “Ignác Bátyja, jaj a kalapom”, addigra mán a kapuajban állt meg. Ignác meg azt mondta, hogy már nem szól még Bátyuba, akkor nem maradt vón ott a kalap.

Az anyja meg mindig mondta neki, hogy tüntesse el az ostort. Eladni nem tudta, mert senki se vette meg. Elégetni nem tudta. Közbe ijfélkor hijták

mindig, csak nem akart mán velek menni, mert mán minden ördögössigre ki vót tanulva, mán csak a tú fokán kellett vóna neki keresztülbújni. Nem akart. Akkor megfoglák, oszt elvittik a Buda Pali csűrjinek a tetejire. A feje felett egy szalmaszálon egy malomkő csüngött. Így kényszerítették, hogy bújjon keresztül. Ha nem, a szalmaszálat elvágják, oszt a malomkő beburítja. Közbe olyan sugallat csapta meg, hogy azoknak ne fogadjon szót. Azt tanálta mondani, hogy:

“Utaid Uram mutasd meg,  
hogya el ne tévedjek ...”

Mikor ezt kimondta, ledobták a csűr tetejirül, de a malomkerék nem írte utól. Valahogy hazakerült, biztos az ördögök vihették haza, mert csak belöktik a konyhába. Az anyja a zuhanásra felébredt, olyan állapotba találta, hogy minden testriszibül folyt a vir, meg vót hasogatva a ruhája, meg a büri is. Annyit tudott csak mondani az anyjának, hogy az ördögök megbereálták vele a tövises kerítést a temetőbe. Azért vót meghasogatva.

Várták mán a halálát reggel. Az anyja sírt a kapuba. Egy kódus ment azon a reggelen arra, oszt megkérdezte, hogy “Miért sir, tán nagy betege van? Azt mondta, hogy van egy haldoklója, azt siratja.

Engedilyt kirt a kódus, hogy felmehessen megnizni.

A többi bentlevő mán egy talut tartott az orra alá, alig levegőzött. A kódus azt mondta, hogy ű meggyógyíti. Elküldött egy asszonyt, hogy kilenc fejfáru hozzon forgácsot, a másikat meg, hogy füvet szedjen, a harmadikat meg, hogy földet hozzon a sirru. Elkért az anyjátul egy olyan csuprot, amibe még tej nem vót sose. Ű kiment, megfejte a tehenet. Rátette a tejet a spórra, oszt amit hoztak az asszonyok, azt belerakta a tejbe. Belefőzte. Kért azután egy olyan kendőt, ami még fejen nem vót soha. Aztat elhasította kilenc fele. Rákötötte a végtagjaira, ahová ű gondolta, még a torkára is szorított egyet. Leült mellé az ágyra. A spórrul vette azt a forró folyadékot, oszt beöntötte a torkára.

Akkor még nem mozdult meg semmije. Mikor másodszor beleöntötte a folyadékot, feljajdult, hogy “jaj!” Akkor a kódus azt kérdezte tüle, hogy csak jaj, az istened hol van. Megint öntött a torkára. Akkor mán kétszer jajdult fel, de mán mondta, hogy “jaj istenem” Akkor a kódus azt mondta, hogy “aha, már van istened!”

Akkor felkötötte, oszt a folyadékot, ami még megmaradt, mind beleöntötte, ami meg az alján maradt, azzal meg bekente a sebeit.

Megfogta a hóna alatt, elkezdte jártatni, míg rendesen nem beszilt. Mikor rendesen beszilt, megmondta a kódusnak, hogy ű már egészséges.

---

Az anyja meg akarta fizetni a kódnak a gyógyítást. Az meg azt mondta, hogy neki a legrongyosabb inget, meg a legrongyosabb gatyát adják oda fizetségül.

Míg az asszonyok beszigettek a meggyógyulttal, addigra a kódn eltűnt, hiába akartak még hozzáfordulni, hogy őket is gyógyítsa meg.

Még mielőtt eltűnt volna azt mondta, hogy az ostort vigyik ki az erdőbe. A száldokfába fúrjanak egy lyukat, oszt abba dugják bele, egy dugóval meg dugják be. Ű meg mikor megy hazafele, ódalt menjen, ne az úton.

Megcsinálták, oszt az ostor többet nem ment haza. Az emberbül nagy templomjáró lett.”

Benedek Boris hiedelemközlésében egy egész komplex képet nyújt nemcsak egy tudós kocsis sorsáról, hanem Nagydobrony hiedelemvilágának különböző alakjai is megjelennek benne: ördögösök, boszorkányok és végül egy másik tudós, aki koldus alakot ölt magára, hogy megszabadítsa az áldozatot a rontástól.

A tudós kocsissal kapcsolatban az adatközlők emlékeznek arra, hogy gyakran vetélkedett a tudós áccsal, aki a ház tetején ülve megállította az arra haladó kocsis lovait. A vetélkedés végén azonban az ács halva esik le a tetőről.

## A BOSZORKÁNY

Nagydobrony hiedelemvilágának is egyik leghírhedtebb lény a boszorkány, akit az itteniek sokszor csak mint ördögöst emlegetnek, ezzel is alátámasztva meggyőződésüket, hogy a boszorkány az, aki az ördöggel szerződést kötött, hogy tőle varázslást és bűbájosságot tanuljon. Ide tartoznak azok a személyek is, akik valamilyen gyógyító és rontó tevékenységet folytatnak.

Boszorkánynak vélt személy Nagydobrony szinte minden utcáján előfordult.

Külsejére vonatkozóan különösebb ismertetőjele nem volt. Szép vagy csúnya, öreg vagy fiatal egyaránt lehetett. Hajdú Teréz azonban a boszorkányról szóló egyik elbeszélésében megemlíti, hogy ő bizony látta a boszorkány farkát. Az eset a következőképpen történt:

„Erzsi nénémrel mentem hazafele, oszt ahogy beértünk az utcánkba eccer csak látom, hogy az öreg Bori néném mászik átféle a kerítésen. Oszt ahogy mászott, a kerítésen fent akadt a ruhája, oszt látom, hogy farka van.”

A boszorkányt azonban külső ismertetőjel nélkül is, viselkedése alapján meg lehet ismerni. Szanyi Km. Erzsébet szerint “a boszorkányokat, mikor a templomba mennek befele, meg lehet ismerni, mert a templomajtóban mind félrefordítja a fejét, hogy beférjen a szerva, amely szabad szemmel nem látható”.

Jellemét tekintve Molnár Zsuzsanna úgy gondolja, hogy a rosszindulatú, “kétszínű, mézes-mázos” emberekből lesz, akik elvetik az Istenben való hitet, az ördöggel kötnek szövetséget, de az istentagadás ellenére rendszeresen templombajárók.

Meg lehet látni a boszorkányokat éjjel a keresztútnál is. „Éjfélbe jártak a legjobban a boszorkányok, a keresztútnál. Ott mindig féltünk elmenni” – emlékezik vissza Benedek Boris.

A boszorkány falunkban elfoglalt társadalmi helyzete a tőlük való félelemtől függött. Az emberek nem merték megtagadni kérését, nem megfogadni tanácsát. Félték tőle, hogy ellenkező esetben még valamilyen rontást, vagy bajt hoz rájuk.

„A kapuba ültünk anyámmal, az öregasszony meg vizet húzott a kúton, oszt vitte befele. Anyám meg mondta nekem, hogy szaladj csak Erzsi, vedd el tüle, nehogy valami baj legyen, hogy nem segítel” – emlékszik vissza Balog Erzsébet.

A következő eset Szanyi Km. Erzsébettel esett meg:

„Iskolába mentem elfele, oszt átjött a szomszéd asszony, hogy hozzak neki gyufát a bótbul. Én amikor jöttem hazafelé bementem a bótba, hogy vegyek

gyufát, de tele vót a bót emberekkel, ott ittak, én meg szégyeltem egy katulya gyufát kirni. Mikor hazamentem, azt mondtam neki, hogy elfelejtettem.

Iccaka, ahogy lefeküdtem aludni, arra ébredtem, mintha valaki híjt vóna, hogy mennyek ki. Le kellett mennem a kapuba. Nem vót ott senki. Vissza mentem oszt lefeküdtem, oszt aludtam tovább.

Azt mondta anyám, hogy biztos Bálint Boris néném csinálta. Meg akart ijeszteni, mert nem hoztam neki gyufát.”

Mint már az előző visszaemlékezések is utalnak rá, a boszorkány fő tevékenysége az éjszakai ijesztés, rontás, illetőleg nyomás volt. Éjszakai utjaikra különböző alakokban és különböző eszközökön mentek, repültek. A leggyakoribb szállítóeszköz a seprű, a gerebény és a kenyérsütőlapát volt. Ezekben általában saját képükben lovagoltak, de képesek különböző alakváltoztatásokra is. Kedve szerint ölt kutya, macska, disznó, ló, tyúk és egyéb alakot. Ezzel kapcsolatban a következő történetet hallottam:

„Vadászni járt az utcából egy ember, oszt azoktól hallottam még valamikor, hogy ahogy mán jött hazafele egy kutya csak mellészegődött az úton. Azt hitte, hogy biztos megérezte a vir szagát, mert vót a táskájába egy nyúl. Oszt ahogy ment átfelé a hídon a kutya egyre közelebb ment hozzá, akárhogy hajtotta. Ű meg fogta a puskáját, oszt rálútt.

Másnap hallotta, hogy az utcájokbul az egyik asszonymnak valami kiütötte a fél szemét.”

Balog Erzsébet adatközlő mesélte a következő esetet is:

„Ültek a fonóba a lányok, oszt amék az ablaknál ült észrevette, hogy egy nagy disznó néz befele az ablakon. Mondta a fiuknak, hogy menjenek mán, hajsák el onnan a disznót. Mire azok kimentek nem vót mán sehol. Mikor bementek, megint benézett. Kimentek megint, de nem láttak semmit, csak egy nagy nevetést hallottak.”

„Egy alkalommal, ahogy ősszel főztük a lekvárt – emlékszik vissza Benedek Boris –, azt vettük észre, hogy odajött egy pelyhes zöld kisliba, oszt körüljárta az üstöt, azután meg eltűnt. Csodálkoztunk rajta, hogy ősszel mán nem szokott ilyen kisliba lenni, hogy ugyan kié lehet. Akkor csak hirtelen előugrott egy kiscsikó. A jányok annyira megijedtek, hogy beszaladtak a házba. Mire én kinéztem, a lekvár mán kétújnnyira odakozmált. Esett az eső, oszt látszott a tornácon a kiscsikó nyoma, ahogy szaladgált. Én meg hirtelen felkaptam a sütőfát, oszt hozzá akartam vágni bal kézzel. Mikor a kezem felemeltem, csak kiesett belőle a fa. Nem tudtam odaütni vele a csikónak. Utána meg csak eltűnt.”

A következő történetet is Benedek Boris meséli:

„Kálmi bátyám meg még pulya forma vót, oszt jött hazafele iccaka a vasúttul, mert ott dógozott. Oszť ahogy jött a Gerő Gábor kapujánál, csak a lába elé került egy télisapka. A Pali bácsi házáig rugdosta. Ott meg csak eltűnt.

Mikor hazaért, ipp le akart mán fekűdni a csűrbe aludni, mikor csak egy nagy vadkan mászott befele. Olyan furcsa hangja vót, mintha röhögött vóna. Kálmi megijedt, oszt felmászott a csűr tetejire, mert nem mert beszaladni.”

Vele esett meg ez a történet is:

„A tanítóéknál szolgáltam, oszt át akartam menni a szomszidba. Ahogy mentem átfele a kút mögűl, csak felugrott egy alak, olyan nagy csattogós füle vót.

Utána meg ahogy kimentem a vécébe, hát a lyukon meg ott űlt egy hatalmas nagy fekete tyűk. A tanítóékkal meg akartuk fogni, de nem tudtuk, mert átugrott a szomszidba. A szomszid Mări néni lehetett.”

A boszorkány Hajdű Teréz elbeszélésében is csak mint ártalmatlan “ijesztő” jelenik meg kutya alakját öltve.

„Babaasszony vót az anyám, oszt iccakánkint mindig híjták szűléshez. Ű mesélte, hogy eccer is elhíjták iccaka, oszt vót mán íjfél is, mire befejezte a szűlésnél a dógát. Igen szipen sűtött a hód, mondták neki, hogy hazakisirik ha fél. Nem fél ű, dehogy fél, hazamegy ű maga is. Oszť ahogy ment, eccer csak aszt vette észre, hogy egy fehér kutya megy utána. Mikor ű megállt, az is megállt, mikor elindult, az is elindult, oszt mindig csak űtet nézte. Igen megijedt anyám. Mán a kapujokba irt, űk meg hátul laktak, két ház is vót még akkor egy udvaron. Oszť ahogy odairt a kapuba, nyitná a kisajtót, de nem tudta kinyitni. A kutya meg leűlt, oszt mint aki mosolyog, úgy űlt ott. Anyámnak mán minden tagja reszketett, úgy rázta a kiskaput, hogy nyíljon ki, de nem nyílt. Oszť akkor, mint akinek mondják, hirtelen lekapta a keszkenőjét, oszt bal kézzel a kutya felé csapta. A kapu akkor csak kinyílt, anyám mán csak azt hallotta, hogy emberi léptek távolodnak. Csak beesett a kiskapun, egész magán kívűl vót. Többet nem is mert ű hazamenni maga, még a szomszidbul is haza kellett kísérni iccaka.”

Gyakori, hogy a boszorkány nem élőlény, hanem valamilyen tárgy alakját ölti magára. Benedek Boris elbeszélésében mint télisapka szerepelt, a tehénnel kapcsolatos rontásai alkalmával azonban szekérkerékként szokott megjelenni.

Az átváltozás módja közé tartozik az a forma is, mikor a boszorkány nem testben, hanem csak lelkében változik át, és távolodik el saját testétől.

„Kaszáltak nagyapámék, oszt ahogy délbe leültek, hát az az ember, aki nagyapám mellett kaszált, elaludt. Ahogy aludt, a lelke csak átment egy döglött lúfejbe, oszt ..... mikor felkótt, azt mondta nagyapáméknak, hogy ú milyen szípet álmódott, palotába járkált. Nagyapám meg mondta neki, hogy nem jártál te sehol, hanem abba a döglött lúfejbe vótál. Utána mán féltek ettül az embertül, azt mondták rúla, hogy ördögös.”

A boszorkánynak az a képessége, hogy repül, vagy különböző alakot ölt magára a többség szerint a tudományához tartozik. Nem hallottak semmilyen kenőcsről, vagy repülőszírról, amely segitené a boszorkányt ebben a képességében.

Találtam azonban olyan adatközlőt (Orosz Lídia), aki úgy véli, hogy megelste a boszorkányt a varázs-főzet készítésében. Arról mesélt, hogy látta, mikor a boszorkány különböző rongyokat, füveket rakott a fazékba. Főzés közben mormolt valamit, majd a főzettel megkente magát.

A boszorkányok az összejöveteleikre általában repülve mentek, s ilyenkor a környéken nagy suhogás hallatszott. Találkáikat főleg az éjszakai órákban tartották valamelyik csűr, vagy egyéb gazdasági épület tetején. Ide vitték fel azokat is, akiknek ki kellett állniuk a boszorkányság próbáit.

Boszorkánnyá két módon válhattak az emberek. Az első mód az egyszerűbb: ez az öröklés, hagyományozás. A haldokló boszorkány kézfogással adja át a tudományát lányának, fiának, vagy egyéb rokonainak. Előfordul, azonban, olyan eset is, hogy senki sem hajlandó átvenni a boszorkánytudományt, vigyáznak, nehogy a boszorkány valakinek megfogja a kezét.

„Géci Boris nénémrül azt mondták, hogy ördögös. Nem vót pulyája, oszt mi vótunk ott vele. mikor halt megfele. Mamám mindig azt mondta, hogy vigyázzak, meg ne fogjam a kezét, mert még nekem adi át az ördögössigit” – meséli Balog Erzsébet.

A másik mód a tudomány megszerzésére a próbák kiállása volt. Ezeket az embereket vitték fel a boszorkányok a csűr tetejére, hogy különböző feladatoknak vessék őket alá.

„Pinte Ignácot az ördögösök megkörnyékezték, oszt betanították a tudományokba. De eccer iccaka elmentek hozzá oszt ki kellett neki menni. Azt mondták elibb neki, hogy bujjon keresztül a kócsjukon. Keresztülbujt. Azut meg azt mondták, hogy üjjön rá a seprünyelre, oszt lovagoljon. Lovagolt. A gerebeneden is ült. No osztán aztat mán nem tette meg, hogy olyan vékonyra elnyúljon, hogy a tű fokán keresztül tudjon bujni. Akkor megfoglák, oszt felvitték

a Buda Pali csürjinek a tetejire. A feje felett egy szalmaszálon egy malomkú csüngött. Így kényszerítették, hogy bújjon keresztül, mert különben a malomkú meglapíti. Közbe olyan sugallat csapta meg, hogy azoknak ne fogadjon szót. Azt mondták neki, hogy énekeljen egy olyan éneket, amibe nincsen Isten neve. Az meg azt énekelte, hogy

“Utaid Uram mutasd meg,  
hogya el ne tévedjek!”

Oszt akkor a Jóisten megsegítette, oszt megszabadította az ördögtől.”

Az előzőkben már utaltam rá, hogy a boszorkány halála óráján, kézfogással adja át a tudományát, és előfordul olyan eset is, mikor senki sem hajlandó átvenni azt az örökséget. A halála ilyenkor rettenetes. Állítólag boszorkánytársai megkínózzák, nem tud nyugodtan meghalni. Ilyenkor, hogy segítsenek rajta, egy seprünyelet nyújtanak oda neki. Azt megfogva átadja tudományát és nyugodtabban hal meg.



## A RONTÁS

A rontás tulajdonképpen egy gyűjtőfogalom. Rontásnak számít minden ok nélküli szerencsétlen esemény, betegség, halál, vagy más balszerencse. A rontó lehet élő ember, vagy valamilyen szellemi lény. Elsősorban azonban a boszorkány funkciói közé tartozik.

A rontás gyanúja általában akkor merül fel, ha valakinek haragosa van, vagy boszorkánynak tartott személy tartózkodik a közelében. Rontásra gyanakodtak akkor is, ha valaki szerelemre gyulladt egy másik ember iránt, s a szerelem nem találkozik a család, illetve a falu jóváhagyásával.

Megrontani egyaránt lehet embert és állatot is. Különböző formái vannak. Egyik leggyakoribb módja a rontóeljárásnak az igézés, szemmel verés. Ez abban különbözik a többi rontásformától, hogy nem mindig szándékos és a boszorkányon kívül más is elkövetheti. Igézőnek tartják az összenőtt szemöldökű, szűrös tekintetű asszonyokat, embereket.

Legvédtelenebbek voltak az igézés ellen az újszülöttek. Ezért az újszülöttet látogatók, még a mai napig is jelképesen megköpködi a gyermeket, vagy felajánlanak a ruhájukból egy darabot az igézés ellen.

Az igézés általában nappal történik. Ilyenkor nézik meg a rossz szemek a szép gyermeket. Gyönyörködnek benne, s ezáltal megigézik.

Ritkábban az éjszakai igézés is előfordul. Hatásos az igézés a kisborjakra, a tehenekre is. Egyes esetekben a növényeknél is előfordul.

Azt, hogy szemmel verés történt, több jel alapján is fel lehet ismerni.

A megigézett gyerek bágyadt, elsápad, ahogy nálunk mondják "elszörnyed", nem bírja kinyitni a szemét, nem eszik, hasmenése van, vagy nem tudják vele abbahagyni a sírást, csak ordít.

A tehén és a borjú esetében is hasonlóak a tünetek. A tehén rosszul eszik, kevesebb tejet ad, a kisborjú levert (fáradt), nem fejlődik. A növény lehullatja a levelét, megfonnyad, nem nő tovább, teljesen kipusztul.

Az igézés, szemmel verés általában csak a fiatal, tetszetős külsejű emberekre, állatokra van hatással. Az emberek úgy tartják, hogy az idős embereken már nem fog a szem. Az egyik adatközlőm azonban azt panaszolta, hogy az ő férjét még mindig megigézik, pedig már nem éppen fiatal. Ilyenkor a férjének hasmenése van, fáj a feje, rosszul érzi magát.

Falunkban még a mai napig is az íratlan szabályok közé tartozik, hogy a csecsemőket nem szabad megjajgatni, megdicsérni, hogy "jaj, de szép". Ha ez mégis megtörténik, akkor illik a gyermeket jelképesen megköpködni.

Így van ez az állatok és a növények esetében is.

A megelőzés másik módja az, hogy piros szalagot kötnek a gyerek, illetve az állat kezére, lábára, hogy ez vonja magára az igéző tekintetét. A megelőzésnek ebben a formájában már nem az igéző védekezik, hanem az igézetnek kitéttet védik a szemmelverés ellen. Ebbe a csoportba tartoznak még azok a védekezések is, amikor a gyerekekre fordítva adják az inget. Ingecskéiket fordítva terítik ki száradni. Éjszakára a gyerek ruháját nem volt szabad az udvaron hagyni, mert éjszaka a gonoszok ezáltal is megronthatták a csecsemőt.

Gyakran előfordul, hogy minden óvatosság ellenére megtörténik az igézés. Ilyenkor különböző eljárásokhoz, ráolvasásokhoz folyamodtak.

A leggyakoribb eljárás a szenesvizezés és a füstölés.

A szenesvizet úgy csinálják, hogy egy pohár vízbe három darab szenet, vagy égő gyufát tettek. Ezzel aztán megkenték a gyermek arcát, majd három kortyot itattak belőle, a maradék vizet pedig felöntötték az ajtófélfára bal kézzel. Az anya ezután a pendelye fonákjával törölte meg a gyerek arcát.

A füstöléshez pedig az igéző asszony ruhadarabjára vagy hajtincsére volt szükség, de ha ezt nem tudták megszerezni, a küszöbdarabja is megtette. Ezeket elégették, s ennek a füstjére tartották rá az igézetet.

Nagy jelentőséget tulajdonítottak a ráolvasásnak is. A legelterjedtebb ráolvasás a “szem látta, név tudja, én Istenem vedd le róla” szövegű volt. E szöveg mondogatása közben körbe-körbe járták és köpködték a gyereket.

A csecsemőket nemcsak a rontók igézésétől kellett féltetni, hanem attól is, hogy a boszorkány nehogy kicserélje.

Kicserélt gyerekeknek tartották a torz, aránytalan testalkatú gyerekeket. A kicserélt, váltott gyerek általános jellemzői közé tartozik a nagy fej, vékony végtagok. Tulajdonosai pedig: sír, állandóan éhes.

Az újszülöttet ezért nem volt szabad magára hagyni, míg meg nem keresztelték. A lámpát még éjszaka is égették, hogy lássák, ha a gyereket ki akarnák cserélni.

A boszorkány általában éjszaka próbálkozott. Egy ilyen esetre emlékszik vissza Molnár Zsuzsanna adatközlő:

„Anyám, mikor megszülte az első gyermekit, a boszorkány ki akarta cserélni. A gyermek nem vót még megkeresztelve. Anyám, ahogy iccaka ott feküdt az ágyon, eccer csak azt vette észre, hogy egy kéz nyúl lefele a gyermek után a padlóbul (padlás). Anyám megismerte, hogy ki az, oszt elkezdett kiabálni. A kiabálásra öreganyám felugrott, oszt hirtelen az asztalkendőt keresztültette a gyermekem. A kéz rögtön eltűnt. Ez az eset többször is előfordult. Apám meg megsokallta, oszt ráment az öregasszonyra, hogy megy oszt megöli. Mit

gondol olyat, hogy a gyermeket kicseréli. “Ű nem vót, ű nem vót!”, de rendes ördögös vót az az asszony.”

A boszorkányok nemcsak a gyerekeknek, hanem a fiataloknak is ártottak. Rontásaik között jelentős szerepet kapott a szerelmi rontás.

A boszorkány különböző rontásokhoz folyamodott, hogy általában lányának vagy fiának, esetleg ismerőseinek férjet vagy feleséget szerezzen.

A rontást borban, vízben, vagy valamilyen ennivalóban rejtette el, s ezt itatta, illetve etette meg a kiszemelt áldozattal.

Leggyakrabban a rontáshoz a boszorkány lánya hajszáját, levágott körmeit, vagy egyes ruhadarabjait, nyálát, esetleg véres rongyait használta fel.

A fiú vagy a lány a megrontás után olthatatlan szerelemre gyulladt a boszorkány által megjelölt lány vagy fiú után. A tiltás pedig negatív eredményt hoz, mert a megrontottat hiába tiltják szerelmesétől. A szerelmes elsorvad, esetleg bele is hal a nagy szerelembe.

Figyelmeztette is minden anya a fiát, ha udvarolni ment a lányokhoz, hogy vigyázzon, nehogy megetessék vagy megitassák valamivel.

A megtörtént rontás legismertebb ellenszere a füstölés volt.

A boszorkány rontó szándéka azonban nem mindig járt sikerrel. Egy ilyen esetet mesél el Balog Erzsébet adatközlő.

„Ez akkor vót, mikor mán Bányi Miklós udvarolt a feleséginek, oszt úgy vót mán hogy elveszi.

Ahogy lefeküdt aludni iccánkint mindig arra ébredt, hogy nagy suhogás van, megynek a seprűnyelen. Eccer mán nem is csak a suhogást hallotta, hanem fojtogatták is. Mikor megnősült, akkor mán a feleségit is.

Miklós azelőtt Csongorra udvarolt, oszt ördögösök lehettek azok, mer az öregasszony azt akarta, hogy Miklós az ű lányát vegye el feleségül. Azért járt rájuk iccánkint.

Filtek mán iccaka lefeküdni, oszt elmentek valami tudós asszonyhoz, hogy adjon nekik tanácsot. Az megmondta, hogy mit kell tenni. Megcsinálták. Akkor még nem vótak mellettek ott házak, hanem valami tó vót ott. Nem tudom, hogy mit csináltak, de úgy megcsinálták, hogy a két boszorkány ott a vízbe verekedtek össze. Saját szemekkel látták. Nagy lucskolást csináltak, ahogy viaskodtak. Oszt akit űk megfogadtak, az vót az erősebb, oszt legyőzte a csongori boszorkányt. Többet nem is ment rájuk fojtogatni.”

Gyakran előfordult, mint az előbbi történet is megemlíti, hogy a boszorkány rontásának elhárítása vagy feloldása érdekében egy másik boszorkányhoz vagy tudóshoz fordultak. Ha megfogadták és betartották ennek utasításait, akkor sikerült is megtörni a rontást, elhárítani a bajt.

A boszorkány egyik legveszedelmesebbnek tartott és legelterjedtebb rontásai a tehenek ellen irányultak.

A tehen megrontását úgy lehetett felismerni, hogy egyik napról a másikra hirtelen elapadt a teje, nem lehetett megközelíteni, mert rúgott. A tej elapadásának oka az volt, hogy a boszorkány elvitte a tehen tejét. Az istállóban leggyakrabban szekérkerék, vagy valamilyen állat formáját ölti magára.

„Elapadt a tehennek a teje. A gazda arra gyanakodott, hogy valaki elvitte, megrontotta a tehenet. Megbízta a szógát, hogy nizzze meg iccaka, hogy ki jár az ólba. De a szóga nem látott semmit, mert éjfélre mindig elaludt. Akkor ment a gazda, befeküdt aludni az ólba. Hát láti éjfél felé, hogy egy fekete macska bemegy az ólba, a tehenek alá. Ű meg hamar becsukta az ajtót, hogy a macska ne tudjon kimenni. A macska nem tudott elmenekülni, oszt hirtelen szekerkerekké változott át. A gazda meg megfogta, oszt felakasztotta a szegre a kereket. Három óra fele mán igen mocorgott a kerek. Eccer mán meg is szólalt, hogy eressze le a szegrűl, ű visszahozí a tejet. A gazda nem nagyon akarta. Fenyegette, hogy most a keze közé kerűlt, nem ereszti el, de reggel fele csak kieresztette” – emlékszik vissza Borbély Erzsébet.

Szanyi Km. Erzsébet is egy hasonló esetet mesélt el, de ő a tej visszahozatalának módjára is utal.

„Elvitték a Szilajék teheninek a tejét. Az öreg Szilaj meg kiment iccaka meglesni, hogy ki jár az ólba. Eccer csak egy nagy szekerkerek gurul be az ólba, egyenest a tehen alá. Ű meg hirtelen becsapta az ólajtót, oszt elkapta a kereket. Elkézdte egy bottal ütni. Ahogy ütötte, eccer csak megszólalt a kerek, hogy ne bántson koma, visszahozom én a tehen tejit. Vissza is hozta. Hozott egy szelet kenyeret, ráfejte a tehen tejit, s ezt megitette a tehennel. Adott is ezután a tehen olyan tejsűrű-túrós tejet, hogy azelőtt se adott olyat.

Ugyi a Szilajék komaasszonya vót, az járt be iccakánkint az ólba.”

Vannak olyan esetek is, amikor hiába vigyázzák a tehenet, nem tudják rajtakapni a boszorkányt tette elkövetésén. Ilyenkor általában egy másik boszorkánytól kérnek tanácsot, s annak fortélyával leplezik le a tettest.

„Elvittik a tehennek a tejit. A gazda hiába vigyázta, nem tudta kitudni, hogy ki lehetett. Elment egy tudós emberhez. Az azt mondta, hogy ne csináljon új semmit, csak menjen haza, vegye elő a kenyérsütő lapátot, tegye rá egy kűre, oszt a balta tompább végivel űsse, de nehogy élivel, mert akkor hamar kettéreped a lapát, oszt akkor nem ír semmit.

Hazament az ember, elkezdte ütni a lapátot. Mán ütötte régen, mikor szalad az utcából egy ember, hogy ne űsse mán tovább a felesigit, mán mindenhol

kék meg ződ, visszahozza az a tejet. Erre azt mondta az ember, hogy ha tudja, hogy kit üt, akkor az élivel hasította vóna ketté a lapátot.”

A boszorkány sokszor nemcsak a tejet vitte el, hanem a teheneket is megvadította.

„Jó jámbor tehenünk vót, sokat adott, oszt eccer csak kimegy apám este fejni, osztán jött is befele, hogy mi van azzal a tehennel, meg se lehet közelíteni, olyan hamis. Alig lehetett azut megfejni, de tejet is alig adott.

Kérdezte apám, hogy ki járt máma nálunk. Mondtam neki, hogy csak a szomszid öregasszony vót itt, de nem jött be, csak az udvarra. Az rontotta meg a tehenünköt.

Annak az öregasszonynak meg rengeteget adott a tehene. Azt mesilik, hogy még az ágost is megfeji. Az istállójának az ajtajára meg egy patkót szegezett, hogy ne tudjon más boszorka bemenni.”

Ebből a történetből is megtudhatjuk, hogy boszorkánygyanús volt minden olyan asszony, akinek a tehene sokat adott.

A patkó felszegezése az istállóküszöb alá, vagy a seprű keresztbetevése az ólajtóban nemcsak a boszorkány védekezési módja volt, hanem általánosan használták boszorkányriasztóként az egész faluban.

A tehén megrontása elleni védekezésnek más módjai is vannak.

1. Sót kell tenni abba a tejbe, amit elvisznek a háztól, s így azok a rontók, akik nappal jönnek s egy kis tejet kérnek a gazdától, nem tudják a tej elvívésével a tehén tejét is elpasztani.

2. Sót kell elvájni az istálló küszöbe alá.

3. Izzó paraszat kell a tehén alá tenni, s így annak, aki meg akarja rontani a tehenet, kiég a szeme.

4. Kölest kell elszórni az istálló elibe, a boszorkány ugyanis addig nem tud bemenni az ólba, míg azt szemenként fel nem szedi.

A tehén megronthatóságának hite még ma is elevenen él a tehéntartó gazdák körében.

A boszorkány tevékenységének másik fő formája az éjszakai megnyomás. Az alvó, s így védtelen embert álmában megnyomják a gonoszok. A megnyomó az esetek többségében a boszorkány, aki valamilyen állat képében telepszik rá az alvó mellére.

Szanyi Km. Mária így beszél erről:

„A jányokhoz járt még apám, mikor eccer, ahogy ment hazafele iccaka a partikánál, csak előugrott egy fekete macska. Apám mindig hozzá-hozzávágott valamit. A macska ilyenkor eltűnt, de ezut megint csak elibeugrott, így hajigálta

a macskát, míg csak az utcájokba nem irt. A macska az utcájokba mán nem ment le vele. Mikor a kapujokba irt, a macska a híd alól megint csak elébe ugrott, de az udvarra nem ment be.

Meg vót ijedve apám, még a lámpát se gyújtotta meg, úgy feküdt le. Oszt mikor lefeküdt, csak a mejjire ült a macska. Nem látta ű, csak érizte. Megijjedt, felkötötte az anyját. Az felgyújtotta a lámpát, de ű se látott semmit, de a nyomás abbamaradt, mikor meggyúlt a lámpa.”

Érdekes sajátossága a nyomónak, hogy általában nem látható, csak a súlyát érzi az áldozat.

A nyomás különböző okok miatt történik. Leggyakoribb az az eset, mikor bosszúból ül rá az ördögös valakire, s megakadályozza annak rendes lélegzését.

Az ijesztő boszorkányok elleni védekezés leghatásosabb módszere az, mikor bal kézzel valamilyen tárgyat dobnak a boszorkány felé. Ilyenkor azonnal eltűnik.

Érdekes védekezési módszer a boszorkányok ellen a bejárati ajtón keresztbetett seprű. Az emberek úgy tartották, hogy ha a seprű az ajtóban van, a gonosz lelkek nem tudnak bemenni a házba. Ez a szokás, még napjainkban is él, csak teljesen más értelmezésben használják. A keresztbe tett seprű azt jelenti ma, hogy üres a ház, nincs otthon senki.

A boszorkányok az ijesztés és a rontás mellett még más szemfényvesztő tevékenységet is folytattak. Ezekben az esetekben bizonyos tárgyak nem azok, mint aminek látszanak.

Így mesélnek erről adatközlőim:

„András bátyám jött a lányokkal hazafelé, oszt a központon lelt egy placinta szénát. Felvette, hazavitte, oszt belökte az ólba. Reggel ahogy ment kifele, mondta az anyjának, hogy hozott szénát, ott van az ólba, tegyen belőle a tehen elibe. Ides jött is visszafele, hogy mit hozott András ide. Nincs ott sehol széna, hanem egy placinta véres rongy.”

„Megfogtak egy tyúkot, oszt betették a szapuló alá. Nem akarták a többi tyúkhoz lökni, hogy hátha jön valaki keresni. Reggel meg kellett a szapuló, oszt vigyáztak, mikor emeltik felfele, hogy a tyúk el ne szaladjon. Hát a szapuló alatt mán semmilyen tyúk nem vót, csak egy rakás szar.”

A szemfényvesztés másik módja az, mikor a boszorkány az áldozat tájékozódási képességét zavarja meg.

„Az utcából egy fiú oda udvarolt, ahová a tyúk menekült (lásd feljebb), Eszter nénémhez. Mikor mán hazafele indult a kerten, eccerre olyan nagy füst lett, hogy semmit se látott. Megfordult, hogy indul a kapun, arra megint nem

látott semmit, olyan füst vót. Addig körözött ott egyálló helyben, hogy merre induljon, hogy eccerre csak odatermett két illető fehér lepedővel. Kinyújtották a fehér lepedőt, hogy feküdjön bele. Nem engedték sehova, bele kellett neki feküdni, annyira meghipnotizálták. Oszt csak vittik meg vittik. Oszt majd csak a temető mély sáncába tért magához.”

Molnár Zsuzsanna a boszorkánysággal kapcsolatban még arra is emlékezett, hogy utcájokban az egyik boszorkánynak tartott személy, halála előtt mindig arról beszélt, hogy nem mer bemenni a szobába, mert az ágy végéből állandóan muzsika szól.

A boszorkány halála előtt sem veszte el erejét. Így mesélte személyes élményét Balog Miklós:

„Beteg vót az öreg asszony, oszt mondták, hogy menjek be, nizzem meg. Én meg azt mondtam, hogy nem megyek én, mit néztek egy vinasszonyon. „Mondták mán neki, hogy itt vagy, baj lesz, ha nem mégy be”. Nem mentem be, hanem mikor mentem hazafele, a tornácon úgy összeestem, mintha a földhöz vágták vóna. Na mondták, hogy ezt az öregasszony csinálta, ez azir vót, mert nem nizedt meg.”

Ilyen, s ehhez hasonló tulajdonságokkal rendelkezett a nagydobronyi boszorkány. Szeretnék még leírni egy esetet, amely azt bizonyítja, hogy milyen véletlenül mulott egy személy boszorkánnyá nyilvánítása.

„Nagy szeginység vót rigen, az emberek meg az uraságnak dógoztak, csak az asszony maradt otthon, oszt főzött délre a családnak. Nagy vót a család, az ennivaló meg kevés.

Az vót rigen a szokás, hogy ha valaki odament ebdkor, azt meg kellett kínálni. Az asszony meg tötöttkáposztát főzött, ipp le akarta venni a tüzrül, mikor az ablakon meglátta, hogy a komaasszonya nálok fele megy. Kevés vót a káposzta, még a családnak se vót elég, hát nem akart még annak is adni. Fogta gyorsan a fővő káposztát, oszt hirtelen, mán nem vót ideje kivinni, betette a ládába. A komaasszony akkorra mán bent is vót. Nem vót más hely a házba, hát azt is ládára ültette le.

Ahogy leült az asszony, arra lett figyelmes, hogy valami rotyog alatta. Kérdezte az asszonyt, hogy mi van a ládában. Az tagadta, hogy nincs ott semmi. Az asszony csak erősködött, hogy ű megnizi. Ahogy felnyitotta, még mindig ott rotyogott a fazékba a káposzta. Az asszony megijedt, oszt utána meg elterjesztette a faluba, hogy az ű komaasszonya boszorkány. A saját két szemivel látta, hogy az a karosládjában főzte a káposztát.”

## TÖRPE – GARABONCIÁS

A törpe alakjának felbukkanása eléggé ritka Nagydobrony hiedelmvilágában. Mindössze két alkalommal esik róla szó. Alakja közel az ördögösökhöz. A boszorkányhoz hasonlóan ő is éjszaka jelenik meg. Fő tevékenysége neki is a nyomás, illetve az ijesztés.

„A kórházba vótam, oszt behoztak egy törpét. Azt is operálni kellett. Megoperálták császárvágással. Oszt mán estire megette a túrós haluskát. Semmi baja nem vót mán, még az ágyrul is lemászott.

Én meg ezt a kistörpét este megréfáltam, oszt iccaka alig aludtam el, a mellemre ült. Nehéz vót, megfele fultam. Én meg elkezdtem nyomni a csengőt a fejemnél. Bejött a szesztra. Akkor szállt le a mellemről. Mire odajött az ágyamhoz, az mán az ágy vigibül nevetett.”

„Apám jött Bátyubul hazafele, oszt mikor a Szernyi hídhöz irt, a híd alól csak kiugrott egy kisémbert elibe.

Rákiáltott, hogy álljon meg. Nagypám, meg nem állt meg, csak ment tovább, oszt ahogy ment egyszer csak érzte, hogy valami ránehezedik a vállára, oszt nyomta. Nem látta, hogy micsoda, csak érezte, hogy ott ül valaki. Oszt mikor mán hazaért a kapujokba, lépett átfele a sáncon, akkor érzte, hogy leszállt a válláru: a kistörpe leugrott. Igen megijedt, nem tudta, hogy mit akarhatott tüle.”



## TERMÉSZETFELETTI LÉNYEK

A kísértet a természetfeletti világ egyik képviselője. A természetfeletti lények általános vonásaival rendelkeznek: alakváltoztatás, láthatatlanság, repülés.

A nagydobronyi kísértet leggyakrabban fehér lepedő, vagy gyertyaláng formájában jelenik meg. Előfordulhat azonban az is, hogy a lélek kutya, macska, disznó, ló alakját ölti magára. A kísértet, úgy tartották, hogy a halott nyugodni nem tudó lelke. Az ember testből és lélekből áll, a halál bekövetkeztekor a testet eltemetik, a lélek pedig a túlvilágra száll. Vannak azonban olyan emberek, akik, vagy akik ellen valamilyen bünt követtek el, az ilyenek lelke nem tud megnyugodni, ezért nem száll át a túlvilágra, hanem a földön kísért. Kísértet válhat az öngyilkos ember, az elvetélt, vagy kereszeteletlenül elhalt gyerekek lelkéből is.

Megjelenésük az éjfél utáni órákban, általában 1 és 3 között történt. Ezekben az órákban a lelkek elhagyják a sírjukat és a falu utcáin kísértettek, ijesztgették a még ébren lévő embereket.

Leggyakrabban azonban a temető környékén lehetett velük találkozni. A féltősebbek nem is mertek ezekben az órákban a temető mellett elhaladni. Az egyik adatközlőm, aki fiatal korában udvarlásaiból hazafelé mindig a temető mellett haladt el, azt mesélte, hogy ezekben az órákban nagy suhogás volt a temetőben. Az is előfordult, meséli, hogy a kísértet macska formájában utána ment. Ilyenkor bal kézzel a macska felé dobott valamit, s azonnal eltűnt.

Egy másik adatközlő megfigyelte, hogy éjszaka, mikor megy hazafelé, egy macska mindig ugyanazon a helyen ül a kerítésen, s mellette elhaladva hatalmas nyávogást csap. Elmesélte otthon is az esetet, azt a tanácsot kapta, hogy bal kézzel hajítson valamit a macska felé, akkor eltűnik. El is tűnt.

A kísértet szerepe tehát az ijesztés s ez szervesen kötődik a halottól való félelemhez. Egy Nagydobronyban is ismert, sőt helyinek vélt hiedelemmonda szerint a legények fogadnak, hogy ki mer éjfél után kimenni egyedül a temetőbe és a legelső sírba beleszúrni a nyársát. Az egyik legény vállalkozik, de később meggondolja magát. A szeretője szégyellte ezt, s ezért elveszi a legénytől a nyársat. A legények követik a lányt észrevétlenül. A lány bemegy a temetőbe, beleszúrja az első sírba a nyársát, de mivel hosszú a köténye, a nyárrsal azt is beleszúrja. Azonnal szörnyethalt, mivel azt hitte, hogy a halott húzza lefelé a sírba.

A kísértetet gyakran azonosítják a visszajáró, illetve a hazajáró halottal. Árnyalatnyi különbség azonban mégis van közöttük. A kísértet főleg a teme-

tőben és a környékén kísért, éjszakánként a gyanútlan járókelőket ijesztgeti, a hazajáró halott ezzel szemben régi otthonát, hozzátartozóit keresi fel, mindig abban a ruhában, amiben eltemették. A halott hazajáró akkor, ha valamilyen átok miatt nem nyugodhat a sírjában, vagy valamilyen elintézetlen dolga maradt. A halott gyakran hozzátartozóinak álmában jelenik meg, s megmondja, hogy miért nem tud nyugodni.

Az egyik adatközlő balesetben elvesztette a férjét. A család a temetés után pénz nélkül maradt. A feleség gyakran hallotta, hogy éjszaka kopog az ablak, s nevéen szólítják, de nem mert kimenni. Végül álmában jelent meg az elhunyt férje, s elmondta neki, hogy halála napján sok pénzt kapott, s megmondta a pénz lelőhelyét is. Az asszony reggel megkereste azt a helyet és megtalálta a pénzt.

A másik eset nem is olyan régen történt meg egy fiatal lánnyal, akinek a barátnője öngyilkos lett. Halála utáni héten majdnem minden éjszaka megjelent neki. Leült az ágya szélére, s elbeszélgetett vele. Elmondta, hogy a többi halottak nem szeretik, tőlük nincs nyugta. Üzeni általa családjának, hogy ne sirassák annyira. Elbeszélte, hogy hova tette barátnője kölcsönkért ruháit, amit később a megadott helyen meg is talált.

Érdekes az az eset is, ami a múlt nyáron (1992) történt. Egy 23 éves fiatal-ember autóbusz-balesetben meghalt. Unokatestvére, aki szintén 23 éves volt, azt állította, hogy a halott éjszakánként kopogtat neki, s hívja őt a temetőbe. A történetnek csak azután lett jelentősége, mikor a lány két hét múlva meghalt, szintén autóbalesetben.

Ilyen, s ehhez hasonló történések az itteniek szerint még ma is gyakran vannak. Mint már az előbb is említettem, léteznek olyan esetek, mikor a halott valamilyen átok miatt nem tud nyugodni, s ezért kísért a földön.

„Meghalt egy gazdag ember. Hozzátartozóira nem hagyott semmit. Azok megátkozták, hogy ne legyen a földbe nyugta.

Nagypám mesélte, hogy mán ű se tudja, hogy kivel esett meg, csak az a lényeg, hogy ment egy ember hazafele, oszt eccer csak azt halli, hogy valaki kérdezetgi tőle, hogy “Hova tegyem le?” Az ember nem ijedt meg, hanem mutatott egy helyet, hogy tegye le oda. A hang nagyon szépen megköszönte, oszt elmondta, hogy ű mán régen meghalt. A pinzit egy kücsomó alá dugta. A rokonai megátkozták, hogy ne legyen nyugta a másvilágon se. Ezir neki ijszakánkint vissza kellett járni, oszt a pindzirül a követ hordani elfele. Az átok addig nem szűnt meg, míg valaki meg nem mondta, hogy hová hordja át a követ, de idájig mindenki megijedt tüle, mert nem látták, csak a hangját hallották.”

A visszajáró, nyugodni nem tudó halottak közé tartozik az inzsellér (bolygó mérnök) s az időtlen, elvetélt gyerek is.

A kísértetekhez kapcsolódik a halott szerető alakja is. A halott fiú visszajár a temetőből kedveséhez, hogy magával vigye a túlvilágra, vagy megbüntesse azt csalárdságáért.

Az első történetet a magyar néphitből igen jól ismerjük, ez annak helyi változata:

„A fonóba vótak a jányok, oszt eccer csak az egyik jányt kihijta a szeretője. Ijfél vót. A jány nem tudta, hogy a szeretője meg van halva. Egyenest a temető fele mentek. Oszt a fiú mindig mondta, hogy „Jaj de szépen süt a hold, egy eleven meg egy hót, nem fêlsz rózsám Máris?” A jány mindig mondta, hogy ugyan minek félne, hiszen ott van vele a fiú, de a fiú mindig kérdezgette, hogy „Jaj de szépen süt a hold, együtt megyen egy eleven meg egy hót, nem fêlsz szívem Máris?” Ekkorra ipp a temetőkapuba irtek. A fiú húzta befele a jányt a temetőbe. A jány mán megijedt, nem ment vóna. Az vót a szerencséje, hogy a kakas megszólalt, mert különben a fiú magával vitte vóna a sírba.”

A következő történetben a halott fiú csak ijesztgetni tért vissza.

„Az öreg Tóth Máris mesélte, hogy a somi tanyán laktak. Egy nagy tanya vót, oszt odajártak fonna a jányokkal. A játszásban, danolásban megszomjaztak, a vederbe meg mán nem vót víz. Friss vizet akartak inni. Iccaka vót mán, éjfé felé. Mondták az egyik fiúnak, hogy hozzon a kutrul vizet. A tanya közepin vót egy nagy kerekeskút. A fiú meg gyáva vót, nem akart olyan messzire maga kimenni. A szeretője meg szégyellte, fogta a vedret, oszt elment.

Ahogy odament a kúthoz, mán felhúzta a vedret, észrevette hogy egy lepedős alak áll a kútnál. Ű meg azt gondolta, hogy a fiúk közül ment ki valamék utána ütet megijeszteni. Fogta a fehér lepedőt, lekapta róla, oszt bevitte a házba.

Mikor bement, hát akkor néz szíjjel, hogy a fiúk mind ott vótak. Oszt azt mondja, hogy nem ti vótatok. Azt mondják, hogy űk nem. Hát akkor ki vót?

Akkor csak az ablakot megkoccantották, oszt bekiált valaki, hogy „Máris add ki a lepedőt!”

Azok meg féltek, nem merték kiadni a lepedőt. Megint megint mondta, hogy „Máris add ki a lepedőt, add ki a fehér lepedőt!”

Hát azt mondják, hogy itt muszály tenni valamit. A fiúk összefogóztak oszt elmentek a papírt. Elhozták a papot. Az körüllocsolta a házat szenteltvízzel, oszt mikor kérte, kidobták a lepedőt.”

Mikor kidobták, megszólal a hang megint, hogy “Tudod Máris, miért vót ez? Azirt, hogy ne járj engem siratgatni a temetőbe. Mig a csontodat is kikaparom, a porodat is szit fogom szórni, oszt szélnek eresztem. Engem ne siratgass.”

Útet ne siratgassa a temetőbe. Hát mert siratni járt a temetőbe, oszt mellette szeretője vót. Jártak hozzá fiúk.”

Volt olyan eset, mikor a szerelmespárnak mind a két tagja meghalt: öngyilkosságot követtek el. A faluban azonban gyakran látták őket fehér kutya alakjában megjelenni. A lány édesanyját kísértették, aki eltiltotta őket egymástól.

Az egyik adatközlő elbeszélésében pedig a Halál jön el a haldoklóért. A halál megszemélyesítése ritkán fordul elő falunk hiedelemvilágában.

„Míg szeginy ides mesilte, hogy a Hidi udvaron laktak. Több ház is vót azon a telken. Vagy öt család is lakott akkor még ott. Oszt egy ember igen rosszul vót az odvarjukon.

Csak arra lettek figyelmesek, hogy egy nagy magas ember, olyanforma, mint egy kéregető felment az odvarra. Azt furcsállták, hogy a nagy hosszú udvart három lipissel átlpte. Megállt az előtt a ház előtt, ahol az ember rosszul vót. Bement a beteg ember házokba, hogy adjanak neki valamit. Adtak. Másnapra az ember meghalt. Azt mondta ides, hogy a halál jött el érte, az vitte el. Ha nem adtak vóna neki semmit, az ember nem halt vóna meg.”

## ELVETÉLT GYERMEK

A nemkívánt terhesség megszakítása is kísértet keletkezéséhez vezet. Nagydobrony ma is Kárpátalja egyik legnépesebb faluja. Ma már a környékbeli falvakhoz képest köztudottan gazdag falu. Régen azonban nagy volt a szegénység. A szegénység és a gyermekáldás közel áll egymáshoz. A családokban általános volt az 5-6 gyerek. A falu asszonyainak egy része azonban rendszeren abortuszra járt a bábához, tudósnak tartott asszonyhoz, vagy saját maga szakította meg a terhességét. Az ilyen gyerekből a hiedelem szerint kísértet válik. Az elvetélt gyermekek lelkei éjfélkor hazajárnak sírni.

„A szomszid vót, hogy a nő elkaparta a pulyáját, oszt csak a kémény tövibe temették el. A házbul nemsokára Amerikába mentek ki. A szomszidok arra lettek figyelmesek, hogy iccakánkint nagy sírás halatszott. Hát az a pulya sírt.”

„A régi időkbe gyalog jártak aratni Magyarországra. Oszt ahogy mentek, iccakára mindig megszálltak valahol. Valami Fejszés tanyára mentek be, azt mondta az idesanyám. A tanya közepin nagy kút állott, deszkával körül vót kerítve. Nem messze a kuttul feküdtek le valami helyisigbe. A gazda azt mondta, hogy ott aludhatnak, ha kibirik. Oszt ahogy lefeküdtek, ijfil tájba csak nagy sírásra ébredtek, mintha egy kisgyerek sírt vóna a kút fenekin.

Idétlen gyerek vót, az anyja biztos a kútba lökte bele.”

Az elvetélt gyermek adatközlőim szerint gyakran nemcsak sír, hanem meg is szólal: fázik, ruhát kér, vagy szeretné, ha a temetőben lenne eltemetve.

„Idesanyámék valahova mentek buzair. Iccaka mentek, nagy szereken. Oszt ahogy mentek egy fán nagy siránkozást hallottak. Egy kisgyerek sírt. Az kiabálta, hogy „Jaj, de nagyon fázok, jaj de nagyon fázok!” Úk meg lehúzták a kapcájikot oszt ráhányták a fára. A sírás abbamaradt.”

## TERMÉSZETI SZELLEMEK

Néhány nagydobronyi hiedelemközlésben előfordul a szépasszony alakja is. A boszorkányhoz hasonlóan megrontják az embereket. Fiatal, hosszú hajú, csábító szépségű nők, akik általában csoportosan jelennek meg a megrontottak előtt, mulatságokba viszik őket, nagy mesterei a szemfényvesztésnek, amelyből az áldozatok csak kakasszó után ocsúdnak fel. Asszonyi alakjukon kívül megjelenhetnek forgósziel, malomkerék, sőt körtefa alakjában is.

„Mikor még kicsi vótam, elment apám Beregszászba dógozni, oszt a szomszid is elment vele, mert annak meg sok pulyája vót, itthon meg nem vót kenyir. Az mesilte meg, hogy mi esett meg vele.

A szomszid hamaribb hazajött, mint apám, oszt apám is küldött vele kenyeret haza. Nagy kerek buzakenyeret. Oszt az mesilte, hogy ahogy jött egy tüzes malomkerek mindig gurult mellette. Oszt míg a tüzes kerek gurult mellette, olyan könnyű vót a batyuja, hogy nem is érizte, hogy mit hoz. Mikor a faluviget elirte, vót ott egy nagy gyümöcsös, abba egy nagy körtefa, oszt a malomkerek mán annak a tetejibül nizett lefele. Mikor a fát elhagyta nem birta tovább a terhit. Majd vagy két jó hajítás után egy gyönyörű nő csatlakozott hozzá. Hazaig mindig csókolgatta ütet. A batyuja meg megint megkönnyült.”

A következő két történetben a szépasszony szemfényvesztéseiről is szólnak.

„Jött apám iccaka hazafele a falumbul, mi a falu vigin laktunk. Oszt ahogy a faluvigihez irt eccer csak egy vidám társaságra lett figyelmes. Egy csapat gyönyörű nő mulatott ott. Meglátták ütet, oszt hijták, hogy menjen velük táncolni. Ű nem tudott ellenállni, pedig mán vót felesige is, elment. Egész reggelig szórakozott velük. Reggel akkor oszt mikor magához tért, egy nagy lunak a lábszárcsontja vót a kezibe.”

Hasonló a következő történet is.

„A Bak.rekesz mellett a Körül-patkánál rigen erdősig vót. Nem messze a Hamis-pataknál meg mocsaras-lápos vizes terület. Csónakon jártak arra a vizen, csak úgy lehetett megközelíteni. A víz mellett meg egy nagy rekesz vót, oszt lakott kint a csósz egy kajibába. A kajiba elibe vót kikötve a csónakja. Ott vót kint mindig, oszt azt mesélte, hogy kinn aludt, mán lefeküdt, mikor egyszer iccaka nagy zenilirse ibredt, nagy kacagásra. Hát ahogy kiment, láti, hogy egy csónak jön a vizen teli emberekkel, közepen meg egy nagy fehir ruhás menyasszony áll. Zene szólt. Hozták neki a menyasszonyt, hogy táncoltassa meg.

Elkezdett táncolni a menyasszonnyal. Nagy, magas, szip derik asszony vót. Hát egyszer csak megunta. Ü mán nem táncol tovább, oszt ellökte magátul a menyasszonyt. Nagy kacaj lett.

Elment lefeküdni a kajibába. Oszt amikor reggel kiment, láti, hogy ott van a csónakja a kajiba előtt összetörve, azon a helyen, ahová az iccaka ü a szépasszonyt lökte.

Ugyi a csónakot hitte a menyasszonynak, azt táncoltatták meg vele.”

A szépasszony elleni védekezés legáltalánosabb módja megjelenési helyeinek elkerülése volt, vagy ha már nem volt mód az elkerülésre, akkor akárcsak a boszorkány esetében ajánlatos volt a balkéz használat.

## HÁZIKÍGYÓ

Természetfeletti képességekkel felruházott állatok nagyon ritkán jelennek meg a falu hiedelemvilágában. A házikígyóra vonatkozóan találtam bizonyos utalásokat, ez azonban a magyar néphitben eléggé elterjedt hiedelemmondán alapszik.

„Vót egy ember, annak vót egy kislánya, oszt az ott feküdt egy kis házba. Mindig ahogy bevittik neki a vacsorát, vagy az ebidet, a csuszó mindig hazament enni. Ott evett a gyerekkel. Oszt mán egyszer niztik, hogy minek kéri mindig be az itelt, nem megy ki hozzájuk enni, hanem csak mindig ott eszik abba a kis hátsó házba. Nizik, hát egy nagy csuszó ott eszik vele. Oszt akkor megöltik a csúszt, oszt a gyermek is meghalt.”

A “nagy csúszt”-val kapcsolatban azonban semmilyen felvilágosítást nem tudtak adni. A kígyó alakja felbukkan még egyszer. Ennek a néphithez való kapcsolatát, illetve tevékenységének motivációit teljes homály fedi.

Az emberek arról beszéltek, hogy a temetőben, a sírokban hatalmas lyukak keletkeznek. A lyukak egészen a koporsókig vezettek, s a halottak eltűntek a sírjukból.

A temető melletti patakot tisztították. A kotrógép kanala hatalmas tárgyba akadt bele. A gép vezetője egy nagyobb farönkre gyanakodott, ezért mélyebbre merítette kanalát. A vízből hatalmas véroszlop lövellt fel. Később kiderült, hogy a merítőkanál egy hatalmas fehér kígyó testét vágta ketté. Az emberek úgy vélték, hogy ez a kígyó garázdálkodhatott a temetőben, s ez ette ki a halottakat a sírjukból.



---

## TÜZES MÉRNÖK

Nagyon eleven színfoltja falunk hiedelemvilágának a tüzes mérnök, vagy ahogy az itteniek hívják, az inzsellér. Az inzsellérral való személyes találkozásról még ma is sokan tudnak mesélni.

Az inzsellér, ami valójában természeti jelenséget takar, általában éjszaka jelenik meg mocsarak környékén, vagy a szántóföldeken esős időben, de megjelenhet akár az udvarban, a ház körül is.

„Losoncon vót. Összegyültek a jányok, oszt fontak. Iccaka vót mán. Oszt ki kellett nekik menni. Ahogy kimentek, csak jött egy nagy világosság, oszt megállt itt is, ott is egy-egy kiskorig, oszt irt. Feljött a tanyába is. Letette az asztalt, rátette a lámpást, oszt irt. Csak a világosságot lehetett látni. Megjijedtünk tüle, oszt bementünk a házba.

Azt mondták, hogy mérnök vót, oszt mikor nem jól mérte a földet, oszt most neki vissza kell járni mirni.”

„Lámpással járt a mirnök iccaka. Nem lehetett látni mást, csak az asztal sarkát, meg egy kezét, ahogy ír.” – meséli Bálint Boris.

„Kimentem iccaka bezárni a tyukokot. Az eső buzgározva esett. Oszt ahogy én mentem, csak látom, hogy egy kis fény felütötte magát. Olyan vót, mint egy gyertyaláng. Kikes lánggal igett. Oszt akkor csak jobboldalra, majd baloldalra is megint csak felcsapódott egy-egy kis fény. Úgy hogy ötig ment, három méterenként. Ez bejárta ott azt a nagy udvart. Lassan sorakozva. Egy nagy csűr vót ott, oszt arra mentek. De nem eccerre írtek oda, hanem sorba. Ott oszt mán eltüntek, nem láttam űköt tovább. Ijjeli mérnök lehetett.”

Az inzsellér, mint ahogyan az előbbi visszaemlékezésekből is kitűnik, nem veszélyes. Végzi a saját dolgát, hogy levezekelve büneit. Akadnak azonban olyan adatközlők is, akik szerint nem jó az inzsellérral találkozni, amellet, hogy megijeszti az embert, ha túl közel merészkednek hozzá, még meg is égetheti őket. “Rájuk teszi a tüzes kezét.”

## FIKTÍV LÉNYEK BÜNTETŐ LÉNYEK, GYERMEKIJESZTŐ LÉNYEK

Nagydobrony hiedelemvilágában is jelentős helyet foglalnak el a büntető lények. A magyar néphitben előforduló büntető lények közül nálunk az egyik leismertebb a Luca. A Luca csak az évnek egyetlen napján, december 13-án tevékenykedik. Ilyenkor megbünteti azokat az embereket, akik a tiltás ellenére dolgoznak ezen a napon. Büntetései a fonási, mosási és kenyérsütési tilalom megszegőit sújtják.

A magyar néphitben általában asszonyként ábrázolják, nálunk viszont valami természetfeletti fiktív lényként jelenik meg. Egy szemtanú leírása szerint nyakigfodros, ahogy siklik a jegen a sarkai felhasítják azt, madárszerű lábai vannak és rendelkezik a repülés képességével.

A Lucával kapcsolatosan így emlékszik vissza Molnár Zsuzsanna a fonási tilalom megszegésére.

„Fontak Lucaeste a jányok. Nagy tél vót, oszt kimentek, hogy sikárkózzanak egyet. Oszt, hogy sikárkóztak, egyet csak felkapott a Luca. Látták a jányok, hogy ott repül vele a szemük előtt. A lányt kint a mezőn valahol messze tette le. Reggel úgy jött haza a mezőrül.”

Olyan elképzelések is vannak a Lucával kapcsolatban, hogy megessi azt, akít elragad, vagy szappant főz belőle.

A Luca mellett egy másik büntető lény is felbukkan Nagydobrony hiedelemvilágában. Ez a lény fekete asszony formájában jelenik meg, s a vasárnap munkát, főleg a fonást büntette. Ennek a büntető lénynek a létezésére csak egyetlen adatközlő utalt.

„A nagyanyám felkelt reggel korán fenni. Vasárnap vót még, nem tudta. A szomszid ember hazajött a jányoktul, oszt azt gondolta, hogy mán megfele virrad. Ki kellett neki menni, mint akinek mondják, hogy menjen ki. Osztán akkor kiment, hát láti, hogy a ház tetejin ül egy fekete. Odament, a szomszidnak az ablaka ippen oda nyilt az úk udvarjokra. Odament, hogy köjjön fel, mert fil bemenni, mert ott ül a ház tetejin. Csak eriggy egész nyugodtan, én itt vagyok. Eriggy befele.

Oszt akkor megindult befele. Ahogy ment befele, mánis jött lefele a fekete asszony a háztetőrül. Ojjan fagyóka esett, csak úgy hasította, ahogy csúszott lefele a csizmája sarka a fagyókán. Oszt akkor csak beesett a nagyanyám a

házba, a konyhába. Úgy ment ki a nagyapám oszt bevitte. Meg vót ijjedve. Nem tudták létre fele hozni, hogy mi van vele.

A fekete meg bekiállt az ablakon, hogy azt mondja hogy máskor vasárnap fel ne kőljél fonni.”

A büntető lényekkel mutatnak hasonlóságot a gyermekijjesztő lények is. Ezek a lények lehetnek reális és irreális alakok. A reális alakok közül Nagydobronyban a legelterjedtebb a pulyaszedő és a cigány emlegetése. A pulyaszedő a zsákjába gyűjti a gyerekeket, a cigány a szekereére rakja. Az állatok közül kiemelkedő helyet foglal el a farkas, amely a nagy fogával megeszi a rosszpulyát.

Az irreális alakok közül a mumus a legijesztőbb lény a gyermek számára.

Ezeket az alakokat a gyerekek rendszabályozása esetén emlegetik. A mumus külalakját vagy tevékenységét senki sem tudja pontosan leírni, de az biztos, hogy nagyon csúnya és hogy elviszi a “szófogadatlan pulyát.”

## AZ ADATKÖZLŐK NÉVSORA

NÉV	SZÜLETETT	FOGLALKOZÁS
1. Balog Erzsébet	1915	földműves
2. Balog Erzsébet	1942	földműves
3. Balog Miklós	1940-1992	földműves
4. Balog Miklós	1970	földműves
5. Benedek Boris	1926	földműves
6. Hajdú Teréz	1921	földműves
7. Hidi Borbála	1913	földműves
8. Katona Mária	1937	földműves
9. Katona Zoltán	1937	földműves
10. Kis F. Sándor	1908-1992	földműves
11. Molnár Zsuzsanna	1912	földműves
12. Orosz Lidia	1915	földműves
13. Szanyi Km. Erzsébet	1935	földműves
14. Szilvási Erzsébet	1936	földműves

**A felhasznált irodalom jegyzéke:**

- Barna Gábor. Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén – Budapest, 1979
- Dupka György – Horváth Sándor – Móricz Kálmán. Sorsközösség – Kárpáti Kiadó Ungvár, 1990
- Dupka György – Horváth Sándor. Múltunk, s jelenünk – Kárpáti Kiadó Ungvár, 1987
- Dömötör Tekla. A magyar nép hiedelemvilága. – Corvina, Budapest, 1984
- Diószegi Vilmos. Az ősi magyar hitvilág – Gondolat, Budapest, 1978
- Györffy György. Az Árpád-kori Magyarország történelmi földrajza – I kötet – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963
- Ipolyi Arnold. Magyar Mithológia – Pest, 1854
- Kiss Lajos. Földrajzi nevek etimológiai szótára – Akadémia Kiadó, Budapest, 1980
- Lehoczky Tivadar. Bereg vármegye monográfiája – III kötet, Ungvár, 1882
- Luby Margit. Bábelelte babona – Helikon. Budapest, 1983
- Ortutay Gyula. Nyíri és sárközi paraszttmesék – Budapest, 1935
- Otrokocsi Főris Ferenc. Origines Hungaricae – Franeker, 1693
- Dr. Róheim Géza. Magyar néphit és népszokások – Universum Reprint, Szeged 1990.
- Szendrey Ákos. A magyar néphit boszorkánya – Magvető, Budapest 1986
- Magyar Néprajzi Lexikon F-Ka – Akadémiai Kiadó, Budapest 1980
- Magyar Néprajzi Lexikon N-Sze – Akadémiai Kiadó, Budapest 1987.
- Magyar Néprajz. – VII. kötet – Népszokások – Néphit – Népi vallásosság – Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- Magyar Néprajz – V. kötet – Népköltészet – Akadémiai Kiadó, Budapest, A magyarságtudomány kézikönyve – Akadémiai Kiadó, Budapest 1990.
- Hiedelemrendszer és társadalmi tudat (szerk. Frank Tibor–Heppál Mihály) – Tömegkommunikációs Központ, Budapest 1980
- Kára Judit. Nagydobronyi szokások és hiedelmek – FA 1-40-63 Bp.
- Penyák István. Kárpátontúl új ószláv és óorosz régészeti emlékei – Kárpáti Kalendárium 1970 – Uzshorod, Kárpáti Kiadó, 1971.
- Erdész Sándor. Ami Lajos meséi – I-III UHNGY XIII-XV. Bp.

## BOSZORKÁNYOK PEDIG NINCSENEK?!

„Szörnyű rémálom, a nyugati civilizáció legaljasabb bűne és legnagyobb szégyene, mindannak a homályba borítása, amit a *Homo sapiens*, a gondolkodó ember valaha is felmutatott” – írta 1967-ben a boszorkányokkal kapcsolatban megjelent könyvében Rossel Hope Robins.

S valóban, a boszorkányok és eretnekek alatt meggyújtott máglyák füstje árnyékot vetett a reneszánsz egész folyamatára.

Ki is, és milyen is volt valójában a boszorkány? Valóban elkövezték-e azokat a bűnöket, amivel őket vádolták, vagy mindez csak a kínzások által kicsikart vallomások eredménye? Ennek szerettem volna utánajárni.

Már az 500 körül kiadott száli törvénykönyv – a *Lex Salica* – tagadja a boszorkányok létezését, s úgy rendelkezik, hogy az emberevessel vádolt boszorkány (*strix*) csak vérdíjat köteles fizetni.

Nagy Károly 787. évi törvénye pedig halálbüntetéssel sújtja azokat, akik boszorkánysággal vádolt férfit vagy nőt végeznek ki. A *Canon episcopi* X. századi püspöki törvénykönyv pedig egyszerűen pogány babonának tartja a boszorkányságot.

Magyarországon viszonylag hamar megtaláljuk a boszorkányok nyomát: már az 1030 körül kiadott Szt. István-i első törvénykönyv 34. pontja intézkedik „*az lator asszonyok és boszorkányok meglakoltatásáról*”. Az első esetben a rajtakapott boszorkányt az egyházi törvényszék ítélte el, s büntetése többnyire börtön volt. A második esetben már megbélyegezték a homlokán és a lapockáján a kereszt jelével; míg a harmadik esetben átadták a világi hatóságoknak.<sup>1</sup> Egészen más a helyzet a varázslókkal: „*Hogy az Isten teremtménye a rosszindulatú embereknek minden ártalmától mentes maradjon, és senki mástól ne kelljen veszteséget elszenvednie, csupán az Istentől, aki a gyarapodást is adja, a tanács végzése szerint nagy tilalmat és rendszabályt állítunk a kuruzslók és varázslók elé, hogy semmiféle személy ne merjen varázslással, vagy kuruzslással bárkit is elméjének állapotában megrontani vagy megölni. Mégis, ha valaki, akár férfi, akár nő, a jövőben ezt merészelné, adják át a varázslással megrontott kezeire vagy rokonai kezére, hogy azok akaratauk szerint ítélkezzenek fölötte. Ha pedig jóslással foglalkozókat találnak, amit*

---

<sup>1</sup> „*Ha valami boszorkányt találnak, bírói szokás szerint vezessék az egyházba, és adják át a papnak börtönlés végett és a hitben való oktatásra, börtönlés után pedig menjen haza. Ha másodszor is ugyanabban a bűnben találják, hasonló vezeklésnek vessék alá, vezeklés után pedig az egyház kulcsát a mellére, homlokára és a vállai közé kereszt alakjában süssék rá, és menjen haza. Ha pedig harmadszor is, adják át a bírónak.*”

*a hamuban csinálnak vagy hasonló módon, a püspökök ostorozással javítsák meg őket.”*

Szt. László törvényei a boszorkányok büntetését teljes egészében a püspökök belátására bízták.<sup>2</sup> Könyves Kálmán 1100 körüli törvénykönyve a későbbiekben sok félreértésnek adott alapot. Az 57. cikkelyében ugyanis a következő mondat szerepel: *“de strigis vero, quae non sunt, nulla quaestio fiat”* (a boszorkányokról pedig, akik nincsenek, szó ne essék)<sup>3</sup>. Némelyek ezt azzal magyarázzák, hogy Kálmán király már a középkorban tiltotta a boszorkányok üldözését. Pedig a törvény csak a régi sámánhiten alapuló striga (sírjából kiszálló, éjjel repdeső boszorkány) létezését tagadja.

Mindaddig, míg a boszorkányok feletti ítélkezés joga a püspökök kezében volt, megelégedtek a hagyományos istenítélettel, azaz a víz- és tüzesvaspróbával. Azonban 1484. december 5-én megjelent az ún. boszorkánybulla (*Summis desideratus*), amellyel kezdetét vette a tömeges üldözés. A következő évben napvilágot látott a boszorkányüldözés kézikönyve, a *Malleus Maleficarum* (Boszorkánypöröly), amely hasznos tanácsokat adott a hatóságok számára a boszorkányok felismerésére, illetve közreadta a leghatásosabb kínzási módokat leírását, amelyekkel a vádlott garantáltan bevallotta bűnösségét. Különös figyelmet szentel a mű azoknak is, akik megpróbálják védeni a boszorkánysággal vádolt személyeket: *“haeris est maxima opera maleficarum non credere”* – azaz – a legnagyobb eretnokség tagadni a boszorkányságot! Ezzel pedig könnyen rákerülhetett a vizes lepedő az akadémikusokra is. (Egyes kutatók szerint a boszorkányüldözés számos esetben gazdasági okokra vezethető vissza, hiszen a legtöbbször azért folyt, hogy a bírák rátehesék kezüket az áldozat/ok vagyonára. Az egyház hatalmas bevételekre tett szert ezáltal, amely összezszerően a bűnbocsánatok és a válások révén befolyt jövedelmeket is meghaladta. Az áldozat vagyonán egyharmad-egyharmad részben osztoztak az egyház, a helyi inkvizítor, illetve a helyi magisztrátus).

A boszorkánybulla felhatalmazásával (amely Guttenberg nyomdájának egyik első termékeként látott napvilágot) az egyházi inkvizíció kétféle (állandó és kiszállásos) bíróságot rendezett be. Az állandó bíróságok nagyobb városokban működtek, míg a kiszállásos a vidéket járta.

A perek lebonyolítását a *Malleus Maleficarum* általában öt lépésben rögzítette:

<sup>2</sup> „Az erkölcstelen életű nőket és a boszorkányokat, amint a püspök helyesnek látja, aszerint ítélje meg.” (lásd Szent László I. törvénykönyve 34. cikkely)

<sup>3</sup> Könyves Kálmán I. törvénykönyve, 57. cikkely.

**Letartóztatás.** Ezt körültekintően kellett végrehajtani, mert a boszorkányt hirtelen fel kellett emelni, hogy ne kaphasson a földből erőt és a ház nyílásait le kellett zárni, hogy az ördög ne tudjon a segítségére sietni. Külön szentelt vízzel ördögmentesített börtönbe kellett zárni.

**Boszorkánypróba.** A bíró erélyesen felszólította a vádlottat, hogy sírjon. A boszorkánytan szerint ugyanis a boszorkányok nem tudnak sírni, mert ledobták magukról a keresztvizet. A tapasztalat szerint igen kevesen tudnak parancsra sírni. De ha a vádlottnak mégis sikerült, az sem segített rajta, mert akkor azt mondták, hogy az ördög segített neki, hiszen normális ember nem tud parancsra sírni.

Létezett egy másik boszorkánypróba is. A vádlott testén boszorkánypecsétet kerestek (ezeket többnyire meg is találták anyajegyek, szemölcsök, stb. formájában).

**Kikérdezés.** Először csak a kínzó eszközöket mutatták meg, majd, ha a megfélemlítés nem járt sikerrel, megkezdődött a tortúra: előbb az ujjcsavarokkal, majd a spanyolcsizmákkal. Ha ez sem vezetett eredményhez, jöhetett a nyújtópád (egy-egy ilyen nyújtás alatt kiszakadtak a karok-lábak inai). A különösen makacs gyanúsítottat tüzes vassal sütögették, majd egyenként összetörték a csontjait.

Azonban a boszorkánysággal megvádolt személyek többsége nem jutott el ideig, mert már az első kínzások alatt megtört és vallomást tett: bevallotta bűnösségét.

**Tárgyalás.** A pápai felhatalmazás alapján ezt a dominikánus szerzetesek folytatták le, azonban a kínzásokat és az ítéletvégrehajtást a világi hatóságok végezték.

**Elégetés.** Az elítélteket elevenen máglyán elégették, majd hamvaikat egy közeli folyóba szórták, hogy a feltámadáskor a lelkük ne találja meg a testüket.

A boszorkányokat tizenöt szentségtörő bűnért vonhatták felelősségre:

1. Istentagadás;
2. Istenkáromlás és egyéb istentelenségek;
3. az ördög imádása, áldozat bemutatása az ördögnek;
4. gyermek felajánlása az ördögnek;
5. keresztleetlen gyermek megölése;
6. magzatok zálogba adása az ördögnek;
7. emberek bevezetése a sátánkultuszba;
8. eskütétel az ördög nevére;
9. vérfertőzés;
10. férfiak és kisgyermek meggyilkolása boszorkányfőzet készítéséhez;
11. holtak kihantolása, emberevés, embervérivás;
12. emberölés méreggel és varázsigékkel;
13. barmok leölése;



14. éhínség előidézése, a földek terméketlenné tétele;

15. közösülés az ördöggel.

De ne mondhasa senki, hogy csak a megátalkodott katolikusok műveltek ilyen szörnyűségeket! A boszorkányüldözés hasonló intenzitással zajlott a reformáció lutheri és kálvini irányzatánál is. Ők Benedict Carpzov “Practica Rerum Criminalium” (Bűnesetek gyakorlata) című útmutatóját alkalmazták, s mondhatni, sikerrel. Egyedül Carpzov, aki a lipcsei egyetem büntetőjogi tanára volt, húszezer embert juttatott máglyára. Ezt a könyvet Magyarországon 1687-től – nem hivatalosan ugyan – csatolták a királyi országrészen használatban lévő törvénykönyvekhez.

Miközben a német-római császárság területén egyre gyakrabban lobbantak fel a boszorkányok máglyái, a katolikus Spanyolország, amely képzeletünkben az Inkvizíció és az auto da fé hazája, példás önmérsékletéről tett tanúbizonyságot. A római Kúriától teljesen független spanyol Inkvizíció már az 1526-os granadai tanácskozásán a boszorkányperekben megkövetelte a bűnösség konkrét bizonyítását.

A boszorkányok megégetésének megszüntetése Alonso de Salazar Frias, a logronoi (Navarrai királyság) törvényszék inkvizítorának köszönhető, aki 1611. évi navarrai és baszkföldi vizitációja alatt fogalmazta meg azt a gondolatot, amely vezérmotívuma lett a spanyol inkvizíciónak: azaz az eddigi büntetés (a máglya) vagy az irgalom (kegyelmi ediktum) helyett a legalkalmasabb a hallgatás, mert a boszorkányok ahogyan testet öltenek a nyilvánosság fényében, ugyanúgy tűnnek is el, ha senki sem érdeklődik utánuk.

Salazar volt az, aki az első módszeres kutatást végezte a boszorkányhit történetében, s ezt teljesen racionális módon tette, feltárva annak társadalmi és lélektani gyökereit. Bebizonyította, hogy boszorkányok nem léteznek. A spanyol inkvizíció, bár titokban tartotta Salazar vizsgálatának eredményeit, betiltotta a boszorkányégetést a fennhatósága alá eső területeken, Sziciliától Peruiig<sup>4</sup>.

Ami az erdélyi fejedelemséget illeti, amelyhez részben vidékünk is tartozott, a boszorkányperek néha politikai színezetet is öltöttek. Bizonyára mindenki ismeri Móricz Zsigmond “Erdély” című trilógiáját, amelyben Báthori Annát és társnőit boszorkánysággal vádolták és bebörtönözték. Az egész per az éppen trónra került Bethlen Gábor erdélyi pozícióit hivatott megerősíteni. A vádlottak valamennyien előkelő hölgyek, a kiterjedt Báthori-família tagjai és hatalmas birtokok urai voltak: somlyai Báthori Anna, enyingi Török Kata és Imreffyné Iffjú Kata birtokaival alapozta meg hatalmát az iktári Bethlen-család.<sup>5</sup>

<sup>4</sup> Gustav Henningsen. A boszorkányok védőügyvédje (A baszk boszorkányság és a spanyol inkvizíció /1609–1614/) Kossuth Kiadó, Bp., 1988. 354 p.

<sup>5</sup> Nagy László. A rossz hírű Báthoriak. Kossuth Kiadó, Bp., 1984. 225 p.

A másik nagy boszorkánypert eredetileg ugyancsak politikai okok motíváltak, majd ezt a vonását fokozatosan elveszítve egyszerű boszorkányperként fejeződött be. Béldi Pál, az ellene összeállt liga elől Törökországba menekült székely főgenerális feleségét azzal a váddal zárták börtönbe, hogy megrontotta az amúgy is beteges fejedelemasszonyt, Bornemissza Annát. A szegény asszonyt kilenc évi rabság után csak a halál váltotta meg börtönétől.<sup>6</sup>

Milyen is a boszorkány a néphit szerint? A legelfogadottabb elgondolás szerint idősebb öregasszony, összenőtt szemöldökkel, szúrós tekintettel. Azonban bárkit megvádolhattak boszorkánysággal, részben irigységből, részben tudatlanságból. Ha valaki esetleg ügyesebben csinált valamit, mint a szomszédai, vagy több tejet adott a tehene, akkor vagy boszorkány volt, vagy az ördöggel cimborált. (Szülőfalumban az ilyeneket gurdicsnak nevezték).

Az emberi tudatlanság egyik iskolapéldája az alábbi történet. 1790-ben Dunapentelet hatalmas aszály sújtotta. A község elöljárósága összehívta a „Helybeli Tudósok Társaságát”, hogy kitudják a természeti csapás okát. A Társaság szerint a szárazság oka a helyi boszorkányokban keresendő. Amikor a hatóság a boszorkányság ismérése után tudakozódott a fentebb említett „kiművelt elméknél”, válasz a következő volt: „Az legyen, aki csak 7 fontot nyomna”. A község valamennyi asszonyszemélyét a nagy nyilvánosság előtt megmérték (*a vizsgálat eredményéről nem szól a fáma, de a mai kor modelljei valószínűleg egy-egy ilyen vizsgálatot követően máglyára kerülnének.*)

A boszorkány felismerésére vidékünkön két módszer ajánlott. Vasárnap, a templomba menetelkor meg kell figyelni, hogy ki hajtja félre a fejét, s az a boszorkány, ugyanis a láthatatlan szarvai nem férnek be az ajtón. A másik szerint búzaszemet kell belesütni a kenyérbe, majd ezt a szemet a fogak között tartva kell a templomajtóhoz menni. Ekkor is kitűnik, hogy ki a boszorkány, de vigyázni kell, mert az is megtudja a kíváncsi ember kilétét.

Az erdélyi Korondon az a hiedelem járta, hogy aki kíváncsi a faluban élő boszorkányokra, annak nagypénteken el kellett vigye a templomba azt a fakanelat, amellyel a festéket kevergették a húsvéti piros tojáshoz. A fakanel nyelén fűrt lyukon keresztül lehetett látni a boszorkányokat, akiknek nagy szarvuk volt és háttal ültek az oltárnak, vagy az úrasztalának. Ezután ki kell jönni a templomból és a keresztúton kell átfutni, mert ekkor nem tudnak ártani neki a boszorkányok.

A boszorkányok, illetve a gonosz, rontó személyek leleplezésének egyik fontos időszaka Luca napja. Eredetileg Szent Luciára, az egyház szűz vértanú-

<sup>6</sup> Herner János. Rontás és igézés (Politikai boszorkányperek Erdélyben 1668-1688) Bp., 1988. 120 p.

jára emlékeztek ezen a napon (*Lux – fény*), azonban a magyar néphagyomány inkább a félelmetes hatalmát hangsúlyozza. Helyenként *lucaboszorkánynak* is nevezik, azonban merőben különbözik a néphagyományi boszorkányoktól, már csak azért is, mert Luca kísértetszerű, fiktív (kitalált) lény. Luca büntető, rontó lény is, napjához számos, elsősorban a munkával kapcsolatos tilalom fűződik. Kölcsön adni sem szabad ilyenkor, mert az a boszorkányok kezére juthat.

Luca napján a gonoszok szabadon kószáltak, ellenük többnyire fokhagymával védekeztek (vagy megették, vagy azzal kenték be az ajtófélfát). Ilyenkor láttak hozzá a számos darabból (néhány faluban 9 fa anyaga kellett az elkészítéséhez: *kökény, boróka, jávor, körte, som, jegenyefenyő, akác, cser, rózsafa*) álló lucaszék készítéséhez is, amelynek célja a boszorkányok leleplezése volt. A Karácsony estére elkészült székre felállva a kíváncsi személy megláthatta, hogy kik is a faluban/városban a boszorkányok: azoknak ugyanis ilyenkor szarvat lehetett látni a fején, más elképzelések szerint lángokat lövelltek. Azonban a boszorkányok is meglátták a kíváncsiskodó személyt és üldözőbe vették. Ilyenkor mákot kellett hátradobni, mert azt a boszorkányoknak egy szemig össze kell szedniük, csak így folytathatják az üldözést. Amíg azok el vannak foglalva, haza kell szaladni, a lucaszéket elégetni és az ajtó elé keresztbe tenni a seprűt.

Pünkösdkor is meg lehet lesni a boszorkányokat, mert olyankor nagy ünnepet ülnek, a réteken körtáncot járnak, amelynek a helyén még a fű sem nő ki. Tilos az ilyen körbe való belépés, mert az illető gyógyíthatatlanul megbetegszik. (A cigányságnál is a Pünkösd a boszorkányok összefojetelének időpontja. Pünkösd első napjának éjjelén a boszorkányok mind összegyűlnek a legnagyobb ördög elnöklete alatt valamelyik hegyen, amelyet senki sem ismer, ahol Sujolak (egy óriási szőrös lény, aki a világ minden tudományával bírt, de egyszer az ördögök legyőzték és egy sziklához láncolták. Ha onnan elszabadulna, az egész világot elpusztítaná) van leláncolva. Ekkor kapják meg a boszorkányok jutalmukat, illetve büntetésüket. Amennyiben a boszorkány az év alatt nem végzett el 77 rossz cselekedetet, egy évig a legfelsőbb ördög követőjévé kell lennie).

Ahhoz, hogy valaki boszorkány lehessen különböző próbákon kell átesnie, amelyeknek társai vetik alá. A legismertebbek a fejük felett forgó, egyetlen hajszálon függő malomkő és a tú fokán való átbújás, illetve az alakváltoztatás.

A seprűnyélen vagy más eszközön való repülés hozzátartozik a „klasszikus” boszorkány ismérveihez. Azonban a mai tudomány már kiderítette, hogy ezek a „repülések” kivétel nélkül hallucináció eredményei, amely különféle növényi eredetű kenőcsöknek (*boszorkányszír*) köszönhetőek. Az egyik legismertebb

nadragulyából, sisakvirágból, bürökből és más mérgező növényekből készült, míg a másik alapanyaga egy gabonafajtán élősködő gomba, az „anyarozs” (ennek hatóanyagai megfelelnek a mai kor egyik kábítószerének, az LSD-nek). Ezek a „balzsamok” a bőrön át felszívódva idézték elő a repülés érzését.

Faluhelyen a boszorkány tevékenysége többnyire a rontásban testesült meg. Rontásának tárgya elsősorban az ember volt. Különösen az egészség elleni rontás volt a gyakori, illetve előfordultak a szerelmi rontások, valamint a férfierő megkötése és elvétele.

A másik leggyakoribb a gazdaságilag fontos állat, a tehén megrontása volt. Itt főleg a tejelvitel és a tej megrontása (vérré változtatása) fordult elő. A tehén hasznát többnyire úgy viszik el, hogy megfejik a kapufélfát. (Ennek emléke napjainkban is fennmaradt. Előfordult, hogy a gyerek tejet kért de nem volt otthon, az anya megkérdezte: „Honnan vegyem? Talán fejjem meg a kútágast?”) Ugocsában a rontó a tehén fejére terítette kötényét, egy ideig ott állt, és valamiféle mondókát mormolt, s a tejet a tehén tőgyéből átvarázsolta a kapufélfába. Éjjel pedig a fejszével megvágta a kapufélfát, s abból ömlött a tej. Az így megrontott jószág, míg a rontást róla le nem vették, nem adott tejet. A rontást többnyire ráüzenéssel próbálták levenni, de ha ez nem járt eredménnyel, hozzáláttak a megtöréshez. Helyenként az állatot szokták ütni, ami után megjelenik az, aki megrontotta, és kéri, hogy ne bántsák tovább a tehenet, ugyanis a rontó is érzi az ütéseket. Máshol a megrontott tejet verik úgy, hogy a favágótönkre öntik, és a fejsze fokával ütik. (Nem az élével, mert akkor belehalna a rontó). Néhol a megrontott tejbe mártott akácfaágat felkötik a kéménybe, hogy a rontó megaszalódjon.

Az ember elleni rontásnak több válfaját is ismerjük. Az egyik ilyen a megnyomás, ami nem más, mint álomi betegség, amikor az ember úgy érzi, mintha valamilyen nagy teher nyomná. *“...azt is vallja a fátens, egykoron kertjében feküdvén, az elmúlt esztendőben, fényes nappal egy gubás asszony-ember gyolcsban lévén, a fejét megnyomta... a fátens mesterkedett rajta, hogy meglássa a személyét, de semmiképpen nem lehetett, félrehajtván a fejét.”* (Ugocsa, 1707) *“Éjszakának idején hárman rámentek a fátensre háromszor és mind a hárman megnyomták. Isákné a nyakára feküdt, az ura a mellére, a lyánya pedig a lábára, és úgy kínozták.”*

A rontás másik módja a szemmelverés. Az ugocsai peranyagok szerint ennek jele, hogy iszonyatosan megfájdul az illető feje és nincs étvágya. A szemmelverést többnyire meg szenesvizezéssel hártják el. Mikor beledobják az élő parazsat a vízbe, Visken a következő mondókát mormolják hozzá: *„Adinem, papinem, vekere, riminem, hájnom, segenece, pagenece, hájdábrics,*

*adendén, dérévédéksza!*<sup>7</sup> A szenes vizet megítatják a beteggel, vagy lemossák vele. Sokfelé szokás, hogy a mosdatás után az ing vagy az alsószoknya szélével visszakézzel megtörlik a beteget. Helyenként vízbe mártott ujjal három keresztet rajzoltak a beteg homlokára. A szenesvizet pedig a háztetőre, vagy olyan helyre öntötték, ahol senki sem járt, mert ha valaki belelépett, arra ragadt át az igézet.

A rontásokak között fontos helyet foglal el a megkötés: *„abban a kenyérben milyenbül ött, mindjárt ágyba esett akkor éjszaka, s megnyomorodott, betegségében a párnában is találtak afféle csudálatos állapotokat: főköttő formákat nyálás fonalbúl, tollubúl kötött bokkrétákat, azt is nyálás fonallal körözve; ezeken kívül apró boglya formákat is, hamubul csináltak, az udvarán keresztül a kút felé.”*

Mint már említettem, a boszorkány képes az alakváltoztatásra. Ilyenkor a legkönnyebb megfogni: legalkalmasabb gatyamadzaggal, amit az ajtó kilincsére vagy magára a boszorkányra kell vetni. Ha nem sikerül, akkor sót kell ígérni neki, amiért másnap kénytelen eljönni. A megfogott, alakot váltott boszorkányt meg lehet verni, s az ilyenkor kapott ütések nyomai valós alakján is látszani fognak.

A néphagyomány a só mellett a fokhagymát tartja a boszorkányok elleni védekezés egyik leghatásosabb szerének. Ennek okáról az egyik palócföldi mese igazít el bennünket: *„Belzebub elindult a tüzes pokolból, hogy rosszat tegyen a palócoknak. Jött felfele, és eltévesztette az utat, és bekeveredett egy kútba, ahova beszorult, és nem tudott onnan feljebb jönni. Kikiabált segítségért, és az emberek nem tudták, hogy mit csináljanak. Kiszabadítsák-e, ahogy illenék, vagy hagyják ott. Létrát adjanak le neki vagy rudallókötelet. Végül úgy döntöttek, hogy fokhagymaszárból fűznek egy hosszú kötelet, azt leengedik, aztán ha fel tud vele jönni az ördög, feljöhet, ha nem tud feljönni, akkor lenn marad. Leengedték a kötelet, az ördög elkezdett felmászni ezen a fokhagymaszár kötélén. De fél útnál a kötélt elszakadt, ő meg visszaesett a kútba. Nem volt mit tegyen, vissza kellett menjen a pokolba. Mivel a boszorkánynép tulajdonképpen az ördög nemzetsége, így a védekezés legbiztosabb módja feltétlenül a fokhagyma.”*<sup>8</sup>

A boszorkányok gyakran meglövigolják az embereket, hogy ily módon szállítóeszközhöz jussanak, amely elviszi őket a boszorkányszombatra. Több perben is felmerül hasonló eset: *„...mivel az fia az megemlített Orosz Lukácsnak*

<sup>7</sup> Fazekas István – Székely Sz. Magdolna. Igézet ne fogja... Magvető Kiadó, Bp., 1990. 35–37 pp.

<sup>8</sup> Boszorkányok, javasok – a palócok titkos történetei. Kossuth Rádió / Magyarországról jövők (2004. július 6.) [www.radio.hu](http://www.radio.hu)

*maga mutatta, hogy ütet Isákné megkantározá, és úgy nyargalozott rajta, előhozván a kantárt is, az atyjának úgy mutatta, hogy ütet olyannal kantározta meg az említett asszony... Felállván a gyermek, sántikálni kezd a házban, intvén, hogy üneki azon sánta asszony vétett, a nyereghez menvén mutatta a fátensnek, hogy üneki olyan nyeret tött a hátára, az kantárt is előhozván, elsőben az fejéhez üti magának, annak utána az szájában vevén az zabolát, a fejében vonván, négykézláb állván, úgy ment ki a házból; az fátens látván is a két szája végét, hogy mindkét felől ki van sebesedve.”<sup>9</sup>*

A korai középkorban a bűnösség megállapítását istenítéletre bízták. Hiteles adatok ezekkel az esetekkel kapcsolatban a Várad Regestromban maradtak fenn. Az istenítélet során kétféle próbának vethették alá a vádlottakat. A víz-próba során a megkötözött kezű vádlottat a folyóba vetették, abban a hitben, hogy a bűnöst még a víz is kiveti magából. Tehát aki feljött a víz felszínére, az bűnösnek bizonyult, míg aki elsüllyedt, az ártatlannak. Azonban gyakran előfordult, hogy mire kihúzták az ártatlant, az már megfulladt. (Később ennek megelőzésére kötelet kötöttek rá, amit két markos férfi fogott.)

A tüzesvaspróba során a vádlottnak egy megtüzesített vasdarabot kellett egy meghatározott távon elvinnie, majd a kezét bekötötték. Pár nap múlva megnézték, s ha a seb gyógyulásnak indult, akkor az illető ártatlannak bizonyult, de ha elfertőződött, azt jelentette, hogy bűnös és átadták a világi hatóságoknak.

A legkorábbi értesüléseink vidékünkön a XV. századból származnak, amikor is 1435-ben nádori törvényszéket tartottak Bereg és Szabolcs megyék részére, amely során több asszonyt is elítéltek boszorkányság vádjával. Köztük volt Bencs fia Orbánnak felesége, aki Begányi Jakab fia, Miklós jobbágya és Bégányon tartózkodó *“incantatrix”* (varázslónő) volt, Vaknak mondott Ágnes asszony, aki Lónyai László jobbágya és Boltrágyon tartózkodó *“incantatrix seu fitonissa”* (varázslónő és jövendőmondó) volt; Végnek mondott Tamás felesége, aki Pálóczi László jobbágya és Csomonya birtokon tartózkodott, *“incantatrix seu fitonissa vulgo Nezew”* volt.<sup>10</sup>

A vármegyék is igen aktívan felléptek a boszorkányok ellen, mint azt bizonyítja az 1637-ből származó Ung megyei statutum, amely felsorolja azokat a bűntetteket, amelyek ellen eljárást kell indítaniuk a községek előljáróinak: *„a gonosztevőkön minden ember értsen égetőket, lopókat, orgazdákat, útonállókat, mezőn és erdőn lopakodókat, latrokat, dúlókat, fosztókat, boszorká-*

<sup>9</sup> Fazekas István – Székely Sz. Magdolna. 219 p.

<sup>10</sup> Fehértői Katalin. Boszorkányok, varázslók, jósok a XV. században. História. 1993. év 4. szám, 10–13 pp.

*nyokat, gyilkosokat, ördögösöket, és egyéb cégéres, halálos vétkekben élő személyeket.”<sup>11</sup>*

Az egyház is támogatta az üldözöket, különösen a református prédikátorok, akik szerint a betegségeket, a természeti csapásokat Isten haragja vonja az emberek fejére, s ennek egyik kiváltó oka az emberi gyarlóság. Mint Komáromi Csipkés György debreceni prédikátor 1661-ben egyik prédikációjában mondta: *„Az megkeményedés és bűnben való megátalkodás, a hitetlenség, Isten ígéjének és parancsolatainak megátálása, az kevélység és fel fuvalkotság, az bálvány imádása.”* És mint az *“ördöggel való közösködés”* az Isten büntetését kiváltó vétkek közé tartozik a boszorkányság is: *“a varázslók és büjjös bájosok”* bűne. Az ördög ugyanis Isten engedelméből megkísértheti a híveket, s a boszorkányok által kárt okozhat nekik.<sup>12</sup>

Vidékünkön is előfordultak boszorkányperek. Így például 1679. augusztus 3-án a munkácsi úriszék somlyai Báthori Zsófia fejedelemasszony kívánságára megvizsgálta Telekiné Szalay Katalin és Székely Mózesné Varga Erzsébet ügyét és a következőket találta:

*„...nem tudatik honnet és micsoda el szant szandekbul es gonosz lelekteöl viseltetvén, Isten és az világh Törvényeknek erős büntetésit szemek előtt nem viselvin, különfele időkhben, és helyekben, de kivaltkeppen itt az Palankban és az varosban Nemes Beregh Varmegyeben, Eördögi mestersigekkel levő Bozorkanjködásokkal, Macska s egyebb állatoknak képiben öltözvén, mint embereknek, s mind oktalan állatoknak megh artotta, és ugi magokat minden ketcsegh kívül az Eördöghnek adván, effele és több hasonló Eördöghsegeket, és Eördöghi praktikákat, magok lelköknek veszedelmivel parcticálni meresztek.”* Az úriszék kivizsgálta az ügyet, meghallgatva a tanúbizonyságokat, s a következő ítéletet hozta: *„a sok Eördöghi és Istentelen cselekedetiért elsőben az töb Eördöngös Társainak meg vallására megh kinoztassék, az utan az Orszagh keözönseges be vett szokasa szerint máglyán megégettetik.”*

A következő per az Ung megyei Nagy Szerednyén zajlott le 1687. november 20-án, nevezett vármegye szolgabírája Haraszthy Imre, ifj. Görgey, ezen vármegye esküdte és a vármegyei urak jelenlétében. Az ügyirat Kis Jánosné perét, megégetésre szóló ítéletét tartalmazza, azzal a kikötéssel, hogy ha bűntársait ki nem vallaná, tortúráztassék meg. Igen érdekes az alábbi mondat: *„... a bíróság előtt semmit nem vallott be, ezért csupán a feljelentés alapján, mely*

<sup>11</sup> Fazekas István – Székely Sz. Magdolna. 154–155 pp.

<sup>12</sup> Kristóf Ildikó. Büjjös bájosok bűne. Rubicon. 1990. év 2. szám, 18–20 pp.

*boszorkánysággal vádolja, elítélni nem lehet, míg maga meg nem vallja, hogy boszorkány.”*

Eddig az alábbi boszorkányperek anyagai láttak napvilágot:

Ugocsa megyéből:

Szabó Ferenc (1689), Varga Ilona (1689), Lőrinc Pálné (1689), Szennyes Györgyné sz. Kovács Erzsébet (1689) /valamennyiüknél a per helyszíne ismeretlen/, Izsák Györgyné (1709 – Halmi), Gujásné (1709 – Farkasfalva, Bökény), Berkes Pálné (1714 – Kökényes), Terebesi Ferencné (1715 – Szászfalu), Vas Jánosné (1715 – Tiszaújlak), Molnár Andrásné (1726-27 – Tiszaújlak), Szabó Mihályné (1726 – Kökényesd), Palágyi Jánosné (1732 – Feketeardó), Kósa Istvánné (1750 – Nevetlenfalu).

Ung megyéből:

Borsos Györgyné (1619 – Alsó Domoja), Kis Jánosné (1687 – Nagyszerezd), Szücs Györgyné (1730 – Ungvár).

Bereg megyéből:

Borsos Kata, Portörő Erzsók, Török Kata (1702 – Beregsurány), Máté Miklósné, Varga Istvánné (1722 – Csetfalva), Kállainé (1724 – Borsova), Nagy Mártonné (1728 – Csetfalva), Orosz Lukácsné (1728 – munkácsi uradalom), Döri Andrásné, alias Abrakosztóné, Gál Mihályné (1731-36 – Kisdobrony).

A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár anyagai között is igen jelentős gyűjtemény található, amely boszorkányperekkel foglalkozik. A legértékesebb okmányok az ugocsai főispáni fondban vannak. Ezek egy része megtalálható Komáromy András magyarországi boszorkánypereket feldolgozó munkájában is.

Ha alaposan megvizsgáljuk a peranyagokat, rájövünk, hogy valamennyi egy általános sémát követett. A vizsgálatok többnyire helyi bejelentés alapján kezdődtek el, miután a megye alispánja utasította az illetékes szolgabíró és esküdt kiszállását a helyszínre.

Az iratok többsége egy körmondattal indul, amely felsorolja azokat a hivatalnokokat, akik lefolytatták a vizsgálatot.

Az Ugocsa megyében, s különösen Tiszaújlakon lefolytatott boszorkányperek iratait olvasgatva a tanúvallomásokban nagyon sok olyan adatot találunk, amely az akkor élt lakosok lelkivilágára és gazdasági viszonyaira vet fényt. Ívekre terjednek a tanúkihallgatások, mert gyakran kb. 20 tanút is kihallgatott egy-egy ügyben a vizsgálatot vezető szolgabíró és esküdt.

Ilyen tanúnyilatkozat például a következő:

*„Én Gödény házában lakó Enyedi Györgyné Anyám Asszony édes lánya Enyedi Erzsébet adom tuttára a mindezeket akiket illet, hogy azon üdvözülendő hitemre,*



*mellyel... előtt megállani, hogy nálunk jött az Megyesi Istvánné fia, az anyja küldötte oda és arra kért engemet, hogy menjek el Lakatos György uramnál és mondjam meg, hogy fordítsák fel azt a sziket, mert nem jó annak úgy állani. Atta pedig ezen atestatitot Enyedi Erzsébet ilyen emberek előtt, mint Szilágyi Mihály szolgabíró, Szabó János esküdt, Szokolai János.”*

Népünk között még napjainkban is rengeteg a babona, de a XVII. és a XVIII. században annyira elterjedt volt, hogy az elterjedés mértékéről csak akkor nyerhetünk igaz képet, ha idézzük a kihallgatott tanúvallomásokat.

1726-ban például Molnár Andrásné Mészáros Christina boszorkányperében Vince György, Ács Miklós, Zöld András, Zöld Andrásné Halmi Éva, Varga Ambrus, Kerhány László, Pap Tamás tanúknak a következő kérdésekre kellett válaszolni:

*„1. Tudja-e bizonyosan a tanú, avagy hallotta-e nyilván és kitől Molnár Andrásné Mészáros Christinának varázslását, ember és oktalan állat megvesztését, nyargalását, czérnával, vagy egyéb boszorkányi praktikával udvaron, s utcán, házakban vagy akárholott elnyújtását, vetését, fenyegetőzését, hogyha valaki megfenyegetése után megbetegedett s megnyomorodott volna, kivált nemes Pap Tamás és Veres István s úgy többen is, ha eő miatta estek-é betegségbe, annyival inkább eő miatta nyomorodtak volna meg Veres István, úgy Pap Tamás úr eő miatta nyomorodott meg, fejére mer-é esküdni a tanu, nemes vármegye előtt való tanuskodásban.*

*2. Hasonlóképpen Ács Miklós gyermeke is a Mészáros Christinától adott tejtől betegedett-é meg és a reá izenés után ugyancsak eő adta tejtől gyógyult-e meg, ugyanazon tej, amit a gyermek meg nem ehetett, mivé vált?*

*3. Minémű cirkumstanciákat tud a tanu boszorkánysága iránt, hite után vallja meg.”<sup>13</sup>*

Mészáros Christina pere több évig tartott, mert a peranyagok elvesztek, s ezért az egész kihallgatást újra le kellett folytatni. Ez azonban nem mentette meg a szerencsétlen asszonyt végzetétől, a máglyától.

Ha valaki összeütközésbe került a hatóságokkal, arra is ráfoghatták, hogy boszorkány. Így járt a Feketeardóba való Paládi Jánosné Tóth Ágota. Az egésznek az volt az előzménye, hogy a vádlott nem türte el szó nélkül a község bírāja hatalmaskodását, s amikor a főispán ökreit szokás szerint teleltetni a falusiak (a szóban forgó asszony) csűrjébe hajtotta, Paládiné veszekedett a bíróval: *„ez a*

<sup>13</sup> Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (a továbbiakban KTÁL) - Ugocsa megye főispáni fondja (674), op. 6., jegy. hr. 128.

*Bodor András dolga és a tied bíró úr, mert neked atyádfia Bodor András, ezért nem hajtod az ű csűribe, hanem az enyimbe”.*

Ezután néhány nap múlva Bodor András kisfia megbetegedett, majd meghalt. Az apa Paládinéra gyanakodott.

Más alkalommal a bíró füvet akart hozatni a beszállásolt német katona lova számára Paládiné fiával, de az nem vitt, mire az egyik falusi és a német megverte a fiút. Erre az asszony megfenyegette a bírót. Nem sokkal ezután meghalt a bíró leánygyermeké is. Más alkalommal a bíró elhajtotta a tized fejében Paládiné disznajait, s ezt követően elhullottak a bíró jószágai.

A bíró feljelentette az asszonyt boszorkányságért. Az ügyet Hertneki Ferenc szolgabíró és Futamot András esküdt vezette le.

A tanúknak az alábbi kérdésekre kellett felelniük:

1. *Tudja-é? látta-é? avagy hallotta-é a tanú, hogy ennek előtte Fekete Ardóban lakozó, most pedig a nemes vármegye tömlöczében raboskodó Paládi Jánosné Tóth Ágota nevű, ördögi mesterségével embert vagy marhát megvesztett volna? Kit, mikor, miképpen és honnét tudja a tanú, hogy tulajdon az ő dolga lött volna?*

2. *Ajánlotta-é magát valakinek, hogy valami mesterségre fogja tanítani? Kinek s micsoda mesterség végett?*

3. *Repdesett-é a házak tetején, vagy másutt és ezen kívül valami ördögi mesterséget elkövetett-é?*

4. *Ezen kívül micsoda circumstantiákat tud említett Paládi Jánosné ellen, avagy akárcik ellen?*

A vizsgálóbizottság kihallgatta Batizi Pál, Bodor András, Nagy Ferenc, Király Pál, Pálfi János, Hoppa István, Paládi György és más tanúkat. Néhányan, mint Bodor András elfogultak voltak a vádlottal szemben, hiszen szerinte Paládiné vesztette el a nényjét, Bodor Annát, aki akkor Paládi János menyasszonya volt. Ugyancsak ráfogták, hogy egyeseket égetett borral rontott meg.

A vizsgálat eredményeként megszületett az alábbi ítélet:

*„Mi, alább subscribált tekintetes nemes Ugocsa vármegyének subordinatus szolgabírája és adjunctus jurassora recognoscaljuk, hogy a midőn megírt, tekintetes nemes Ugocsa vármegyétől Tóth Ágota nevű boszorkánymester által lött tortúrának és utánnak következő executiójának testimoniumára exmittáltattunk...*

*...Tóth Ágota két esztendeje mióta űzi a boszorkányságot, az feljebb specificáltakkal, Paládi Istvánnétul tanulta; semmit sem fizetett, hogy megtanította őtet... Paládi Istvánné volt az előljárójuk... Az Kovácsné Szászfaluban Bíró Ilona nevű özvegy asszony főispán úr ő nagysága jobbágyasszonya, ő is*

*együtt járt velek, ő is hasonló hozzájok, együtt voltak, jártak mindenkben, úgy megérdemlik ezek, mint ő az égetést.”*

Ugyancsak ráfizettek a szabados életvitelű személyek is: 1689-ben Ugocsa megye főispánja pert indított Szerenyei Anna ellen, azzal a váddal, hogy a boszorkánykodásával sokaknak ártott, Istent káromolta, és „*Isten könyvének, a Szt. Bibliának... igéjét és Istennek szavait meghamisítván, ellene mondott*”. A vádlott bűnössége nem nyert ugyan bizonyítást, mégis mivel az utóbbi “bűn” vallomásaiból is “kitetszett”, ezért nyelvét töből kivágták és utána szalmával, lassú tűzön égették meg.

A zömében ugocsai ügyiratok között szerepel egy Bereg megyei boszorkányper is, amelyet 1745. november 23-án tartottak Csetfalván, a megyei alispán megbízásából Bornemissza Ferenc szolgabíró és Budaházi László esküdt jelenlétében.

A kérdéseket Kósa Ilona, Vékei Erzsébet... tanúkhöz intézték:

*„...ugyanis Kati Anna csetfalvai lakos megvádolta anyósát, hogy az rontotta meg, s miatta lett nyavalyatörős.”*

Kérdések:

*1. Esmérte-e Kati Annát, minek előtte T. Újlakra ment volna lakni, ha ismerte.*

*2. Vallja meg a tanu, micsoda betegséget, nyavalyáját tudja, volt-e vagy súlyos, vagy kórságos, avagy verte-e a nyavalya.*

*3. Mitül ijedet meg és micsoda okbul kezdte a nyavalya törnyit.*

*4. Evvel az urával vagy a másikkal lakott akkor.*

*5. Azon nyavalyájáért kire és mi okon gyanakodott.*

*6. Amidőn nyavalyába esett volna, az Napára kiáltott volt, hallotta-e a tanu.”*

A tanúk vallomásából kiderült, hogy Kati Annát gyakran töri a nyavalya, volt eset, hogy a templomban is elővette, s mindezekért a Napát (anyósát) hibáztatta, hogy az rontotta meg. Ugyanakkor arra is fény derült, hogy már akkor is beteg volt, amikor az első férjével élt, s a jelenlegi anyósát még nem is ismerte.<sup>14</sup>

A következő peranyag egy erősen megrongálódott lapon található, amely 1712. október 17-én a munkácsi úriszék ülésén elhangzott védőbeszéd kézírata. Sajnos a bevezető rész szinte olvashatatlan, így nem lehet kivenni a vádlott nevét.

A védőbeszéd számos törvénykönyvi hivatkozást és bibliai idézetet is tartalmaz, ami alapján arra következtethetünk, hogy az illető művelt lehetett, vagy

<sup>14</sup> Uo.

pedig alaposan felkészítették. Annak ellenére, hogy a per alatt mindvégig, majd a védőbeszéd után is, az irat hátlapján „holtig ártatlannak vallotta en magát”, a bíróság a következő ítéletet hozta: „annak utána pedig égetessék meg”.

„Becsületes Bíró Uraim... Magistratusnak ellenük való kemény feleletit a ... feleli ü kigyelme hogy a felső napokban ugy mint imint 26 sept... midőn rendes Délibevárom után examinalcator egy boszorkány es az vallott engemet nyilvánvaló boszorkánynak lenni, amit én holtomig tagadok, hogy soha boszorkány nem voltam, és ma sem vagyok, mert mióta ez világon vagyok soha még csak társalkodásomat sem tartottam a file gonosz varázslószemilyekkel, sőt lelkem szerint gyűlöltem őket, azért azt mondom, hogy a Dominus magistratus inquiráltat felőlem. Azért ha meg bizonyíthatta a Dominus Magistratus Vallásukon hívő és sakramentummal élő becsületes személyekből annyival az mennyivel mind az Istennek, és mind a nemes országnak törvénye meg eligszik, mivel ez más factornak az ü vallására senki senkit meg nem ölhet, mivel az ember nem marha, hogy csak meg kössék és meg öljük, hanem az Úr Isten törvénye Mojzes által ... két vagy három embernek bizonyágtételire meg ölettetik aki meg halandó, de egy tanunak beszidire meg ne haljon. Akár minimü bünben vétkezzék valaki, egy tanura ne oktassék, hanem két vagy három tanu szája vallassanak meg, a bírák a tanukat jól megtudakozzák, hogy nem hazug senki (Szt. Pál a Corintusban Cap. 13., Szt. Máthénál Cap. 18.). Christus urunk azt mongyja, hogy két vagy három ember vallása kell, mely Dolog bizonyos legyen.”<sup>15</sup>

A szövegből kitűnik, hogy a vádlottat egy korábban boszorkánysággal vádolt személy vallomása alapján vették őrizetbe és vádolták meg. A per kísértetiesen hasonlít az 1687-ben Nagy Szerednyén lefolytatotthoz (lásd ott), s alkalmasint hasonlóképpen is fejeződött be: a vádlottat megtortúrázták (megkínózták), s az így kicsikart vallomás alapján megégették.

Az 1732. augusztus 22-én, a munkácsi úriszék Szentmiklóson lezajlott boszorkányper vádlottja a beregújfalusi illetőségű Robis Zsófia volt. A peranyag 10 oldalon keresztül húzódik, latin nyelven. A hátlapján az alábbi megjegyzés szerepel: „Robis Zsófia beregújfalusi boszorkány ellen 1732-ben. A Munkácsi úriszék elevenen megégetni rendelte.”<sup>16</sup>

Az utolsó nagy boszorkányper Magyarországon 1728-ban zajlott le Szegeден, amelynek ítéleteként a 18 vádlott közül – kettő már a per közben meghalt – tizenkettőt elevenen megégettek, egy nőnek – enyhítésképpen – csak a

<sup>15</sup> KTÁL - Bereg megye főispáni fondja (10), op. 1., jegy. hr. 399.

<sup>16</sup> KTÁL -Uo., op. 1., jegy. hr. 535.

lefejezett holttestét égették meg. A peranyag Rózsa Dániel boszorkánykapitány és társai kínzások által kicsikart, sugalmazott vallomását tartalmazta. Ebben a vádlottak beismerték az ördöggel kötött szövetséget, a vele való fajtalanokodást és az Isten megtagadását.<sup>17</sup>

A sok halálos ítélet hatására született meg III. Károly 1728. augusztus 27-i királyi leirata, amely a boszorkányperek iratait ítélelhozatal előtt elrendelte a kancelláriának bemutatni.

Ugyanakkor a haladó értelmiség mozgalmat indított a perek végleges betiltására. Az első lépést e téren Mária Terézia tette meg. 1756-ban elrendelte, hogy a pereket a legnagyobb óvatossággal kell kezelni, s az ítéleteket fel kell terjeszteni a Helytartótanácshoz.

Ebből az évből származik az az iratcsomó is, amely 1756. június 15-től december 20-ig terjedő időszak levelezését öleli fel. A leiratokban a Helytartótanács nevében gróf Balassa Pál fordult a vármegyei törvényhatóságához és ismertette a perekkel kapcsolatos új szabályokat. Az iratcsomó tartalmazza a megyegyűlések válaszát is a Helytartótanácshoz: Abaúj (Nagyida), Szabolcs (Nagykálló), Zemplén (Sátoraljaújhely), Ugocsa (Nagyszőlős), Ung (Ungvár), Bihar (Váradolaszi).

Az egyik irat Bereg vármegyéhez szól, kelte 1756. június 15. Tartalmát augusztus 17-én hirdették ki a vármegye nemesi gyűlésén, Beregszász városában. A hátlapján az alábbi szöveg olvasható magyar nyelven: „*Mint hogy Ő felségének gondja odaterjedt, hogy a boszorkányság a tudatlanságból ered, bűbajos mesterségek el törültsenek – a helytartótanács meg hagyja a megyének, hogy az illy bűn tettekint a vétkesek elfogassanak ugyan, de midőn ellenök a per megkezdetnék, az udvari k. Magyar igazs. tanácsnak föl terjeszteni tétessék.*”<sup>18</sup>

A királynő újabb, 1768-as rendelete értelmében csak perdöntő bizonyítékok esetében emelhetek vádat boszorkányság címen, de az ilyen bizonyítékok létezése esetében is akkor, ha más bűncselekmény gyanúja is felmerült az adott személy ellen. Ez a kettős kikötés gyakorlatilag egyet jelentett a boszorkányperek betiltásával. Hatására a perek – legalábbis az írásos perek – meg is szűntek.

A boszorkányperek felsőbb parancsra történő betiltásával természetesen nem vészett ki egycsapásra a népi hiedelemvilágból a természetfölötti képességű emberek létezésébe vetett hit. Egyre inkább a képzelet világába szorulva ugyan, de nyomait továbbra is fellelhetjük. Ezt tanúsítja ez a század eleji okirat

<sup>17</sup> Herner., 16. p.

<sup>18</sup> KTÁL -Beregi főispáni fond (10) op. 1., jegy. hr. 833.

is, amely 1906-ban keletkezett. Tartalmát tekintve egy rágalmazó irat, amely egy helyi hatalmi harcot takar, s amely a helyi kántor-tanító állásából való elmozdítását célozta meg. A levél címzettje maga a görög katolikus püspök. A beadvány-levélre válasz is érkezett, amely híven tükrözi a helyi klérus viszonyát a boszorkánysághoz.

A levél szövege az alábbi: Külső címzés: „*nagyméltóságú Firczak Gyula görög katolikus püspök és valóságos, belső titkos tanácsos úrnak Simon Mihály oroszvégi lakos*

*Nagyméltóságú Püspök Úr, Kegyelmes Atyám!*

*Simon János oroszvégi görög katolikus kántor neje Sztankovics Borbála ez év október havában azon czélből, hogy házi békémet feldúlja és hogy megbabonázzon, Mihalczo Julis oroszvégi községi bábának bizonyos szőrscsomagot adott át, hogy azt a házamban lökje el, s ha teheti, nőmtől egy fél liter tejet vegyen, s azon kívül nőmnek az ürülékéből is szerezzon.*

*A fél liter tejért a fent nevezett bábának 20 liter tejet ígért meg. Én mint egyszerű, tudatlan paraszt ember a babonában hiszek, és hitemet még jobban fokozza azon körülmény, hogy a babonát azok is a kiknek pedig példával kellene előljárni, mint a jelen esetben is, nem csak terjesztik, de magok is babonáznak; a babonázásnak és annak terjesztése ellen azonban ellene vagyok, miértis a jelen alkalomból folyólag mély tisztelettel járulok Nagyméltóságodhoz és kérem, hogy ez ügyben Simon János és neje ellen a vizsgálatot elrendelni és a kifejlődőkhöz képest a kántort megfenyíteni, esetleg Oroszvég községből elhelyezni méltóztassék, mert olyan ember, kinek neje babonázik és azt terjeszti, nyílt városhoz közel eső helyen, de sehol sem működhet mint kántor.*

*Tanúim ez ügyben az elül nevezett községi bába a kinek vallomását az oroszvégi lelkész úr, Szkiba János bíró, Kabácsi László és Ozoninecz László oroszvégi lakosok is megerősítik.*

*Kérelmemet megújítva legmélyebb tisztelettel vagyok Nagyméltóságodnak kezeit csókolva alázatos szolgája*

*Simon Mihály.*”

A beadvány-levél második, üres oldalára került rá a válasz, valamelyik kancellárlista tollából, Matyatzko Tivadar kanonok aláírásával.

„*Vélemény.*

*Simon Mihály Oroszvégi lakosnak panaszlevele avval teendő át az oroszvégi lelkészhez, hogy Simon János kántor nejét idézze be, és az elkövetett babonásáért dorgálja meg, egyszersmind a templomban prédikációjában oktassa ki a népet a babonáság nagy bűnéről.*

*Simon János kántor a neje tetteiért felelősségre nem vonható!*

*Ungvár 1906. XII. 5.*

*Matyátczko Tivadar kanonok s.k. (saját kezűleg)''<sup>19</sup>*

A XVIII. században a démoni hatalmak ellen a vallás eszközeivel harcoltak. Az inkvizíció helyét az ördögűzés és a népi mágia foglalta el. A romantika korában a boszorkányság az okkultizmus egy újonnan értékelt műfaja lett, mely többé-kevésbé népi mágiának tekinthető.

A pereknek elsőként Hollandia vetett véget, aztán Anglia, majd Franciaország és Ausztria után Magyarország, végül Lengyelország, Svájc, Németország is betiltotta a boszorkánypereket. Az egyik legutolsó európai per Lengyelországban, Poznan hercegségben 1793-ban zajlott (bár 1776-tól törvény tiltotta). Feltűnően sokáig tartott a boszorkányüldözés Mexikóban, ahol még 1877-ben is zajlott égetés. A világtól elzártabb területeken, pl. frank Svájcban a XX. század közepéig éltek boszorkányok és az emberek hittek a varázslásaikban. Szélsőséges esetek még a XX. század második felében is előfordultak, pl. 1976-ban Frankföldön egy Anneliese Michel nevű diáklányból két lelkészével üzette ki a püspök az ördögöket, jelesül Lucifert, Nérót, Hitlert, Júdást és Káint. Később a lelkészeket gondatlanságból elkövetett emberölés vádjával bíróság elé állították.

Mint már említettem, a néphitben továbbra is él a természetfeletti képességű emberekbe vetett hit, akiket még napjainkban is nagy megbecsülés és tekintély övez. Ilyen ember a *néző*. Még most is fordulnak hozzá ilyen-olyan ügyekben az emberek, s az általa kinyilatkoztatott dolgokat, mint jóslatot fogadják el. A XV. században a *néző*ket is fej- és jószágvesztésre ítélték, de később a hatóságok is kíméletesek voltak irányukban, mert többnyire részesei voltak a boszorkányok felderítésének. A *néző* többnyire gyógyított, gyakran kapcsolatba tudott lépni az elhunytakkal, s megnevezték a rontó boszorkányokat is. A boszorkányok kilétét, ami elengedhetetlen feltétele volt a gyógyulásnak, többnyire ólomöntés útján tudták meg.

Amennyiben nem volt a környéken *néző*, vagy nagyon messze lakott, az emberek maguk is megpróbálták a rontó személyének megállításával. Ha elapadt a tehén teje, vagy megverték szemmel a kisgyereket, vagy eltűnt valami a házból, az idősebb asszonyok rostát forgattak (vetettek). A rostaforgatók jobb kezük gyűrűsujjával tartották az olló fülét, amelyet a rosta kávájába szúrtak, de előbb a gyűrűjüket lehúzták. A rostába zsoltárt, imakönyvet helyeztek. A

<sup>19</sup> KTÁL - A Munkácsi Görög-Katolikus Püspökség Fondja (1). Tanügyi részleg. op. 151., jegy. hr. 2840.

rostaforogatást napkeltekor titokban végezték. A rostavetők egyike így tette fel a kérdést: Mond meg nékem X. Y. rontotta meg a tehenemet?... Verte meg szemmel az unokámat?... Simó Rózi csecsemőjét?... Különböző nevek említésével addig forgatták a rostát, míg meg nem mozdult. Szemmel verés esetén elment az anya ahhoz, akinek a nevére megmozdult a rosta, s megmondta neki: Rostát vetettünk! Rád fordult a rosta, gyere el és köpdösd meg a kicsinyemet! Az illető el is ment. Ebből harag nem támadt, mert nem szándékosan történt a szemmelverés. A tehen megrontóját azonban nem keresték fel, hanem a gazdasszony tüskés ágat tett az istállóküszöbre vagy az itatóvályúba és fejszével összevagdosta. Így semmisítve meg a rontó személy tevékenységét.<sup>20</sup>

Amerika, a szabadság földje sem volt mentes az elvakultságtól, Az ottani boszorkányperek (*illetve az azokat követő boszorkányégetések*) közül is messze kiemelkednek a Salem városában történtek. A Bostontól nem messze fekvő városkában 1692-ben különös események borzolták a helyi puritánok kedélyeit. A helyi lelkész, Samuel Parris lánya Elisabeth, illetve egyik barátnője, Abigali Williams súlyosan megbetegedett. Hagymázás lázukban sokszor voltak eszméletlenek, összefüggéstelenül beszéltek. Mivel a lányok a lelkész egyik, Tituba nevű rabszolgánőjével jövendőmondó varázslatokat csináltattak (*annak karibi származása a wudu vallásra ad gyanút*), a gyanú a fekete bőrű asszonyra, illetve néhány idősebb szomszéd asszonyra terelődött. Hogy a varázslatok alóli felelősségtől alól mentesüljenek, maguk a lányok is megerősítették a vizsgáldók gyanúját, sőt még jó néhány új személyt is megneveztek.

A gyarmaton hatályban lévő brit törvények értelmében a főbenjáró bűnnel (azaz boszorkánysággal) vádolt személyeket letartóztatták, és megkezdődött a több hónapon át tartó kihallgatás- és tárgyalássorozat.

Több mint 200 személyt vettek őrizetbe, 19 elítéltet felakasztottak. A bírakon és a városka lakosságán lassan eluralkodott a lincshangulat, amely senkit sem kímélt. Többek között áldozatul esett a korábbi lelkész is. Végül az állam kormányzója lépett közbe és rendelte el a foglyok szabadon bocsátását.

A massachusettsi legfelső bíróság már 1702-ben törvénytelennek mondta ki az összes ítéletet. 1706-ban az egyik vádló, Ann Putnam a templomban bocsánatot kért minden áldozattól és családjaiktól. Újabb öt évvel később a gyarmat helyreállította az elítéltek jó hírét, és leszármazottaiknak jelentős, összesen 600 fontos kártérítést biztosított. 1957-ben Massachusetts formálisan is bocsánatot kért a történektért, a 300. évfordulón, 1992-ben pedig emlékművet állítottak az áldozatoknak.

<sup>20</sup> Gunda Béla. A rostaforogató asszony. Múzsák K. Bp., 1989. 15. p.



A régi babonák, hiedelmek továbbélnék napjainkban is, de már annyira beépülve mindennapi életünkbe, hogy szinte észre sem vesszük, ha napi tevékenységünk során kisebb-nagyobb varázslathoz, babonához fordulunk. Ez azonban természetes jelenség, hiszen minden nép hagyományai, szokásai által gazdag, ebben különbözik a többitől.

A boszorkányság hagyományát soha nem számolták fel teljesen: a XX. században is új boszorkánymozgalmak tűntek fel. A modern okkult szertartások gyakran keverednek képzelgésekkel, alapjaikban azonban a kabbalista és a gnosztikus elveken nyugszanak, amelyek kifejezőmódját is átvették. A legnagyobb hatású XX. századi mágusnak Aleister Crowleyt tartják, aki felvette a gnózisban menedékre lelt Írország, Iona és egész Britannia legfőbb és szent királya címet.

A Zöld Boszorkányság – Wicca – újjászületése Európában a XX. század közepére tehető és Gerald B. Gardner (1884–1964) névéhez fűződik. 1939-ben csatlakozott egy dél-angliai, akkor még titokban létező boszorkánycsoporthoz, majd később lefektette az új boszorkányelmélet alapjait, illetve létrehozta annak első szerveit, a coveneket. Az új tan igen nagy népszerűsége tett szert mind Európában, mind pedig az Amerikai Egyesült Államokban, ahol ma a Wicca a hivatalosan elismert egyházak sorába tartozik. Követőinek száma több ezer főre rúg. A Gardner által lefektetett elveknek megfelelően a Wicca-társulatok covenekben (a szó jelentése gyűlés) tevékenykednek. A covenekben szigorú hierarchia működik. A Wicca számos irányzatra szakadt, ezek a Gardneriánus Wicca, az Alexandriánus Wicca (ez utóbbiak szertartásaikat meztelenül tartják).

A Wicca feminista irányzata istennőjét Diana néven tiszteli, tagjai csak nők lehetnek, vannak leszbikus covenjei is. A Germán Wicca a rúnák ismeretét, a harcosok kultuszát helyezi előtérbe, fő istenük a germán mitológia Odinja. A családi öröklés zárt hagyományaira épít az általában titokban működő Tradicionális Boszorkányság. Amerikában jött létre a mágikus és parapszichológiát vizsgáló Tudományos Boszorkányság.

A Wicca nyolc fő ünnepét sabbatnak nevezik, ezek a téli és nyári napforduló, a tavaszi és őszi napéjegyenlőség, valamint ezek felezőpontjainak napjára esnek. A magyar ünnepek Szent György napja (április 24) – a gellérthegy-i találkozó napja; Luca-nap – a Sötétség ünnepe.

## BOSZORKÁNYSZÓTÁR

A Pallas Nagy Lexikona:

**Boszorkány:** nyelvünkben a legújabb eredmények szerint (Munkácsi, Nyelvtudományi Közlöny XX 467. s k ) legközelebről a *voják busturgan* („házi manó, kobold, mely álom idején megnyomkodja az embereket, annak pedig, akit szeret, összekuszálja a haját és szakállát”) szóval rokon és alighanem csuvas-török eredetű szó. Tehát eredetileg a néphit azon démoni alakja, mely Lidérc és Szivmátra (l. o.) néven is szerepel, mint az álomban érzett fojtogató nyomás (B.-nyomás. *Alpdrücken, cauchemar*) okozója. Ez alapjelentéséből azonban tetemesen tágabb értelművé fejlődött s utóbb a legkülönbözőbb pogány vallások és a fölējők helyezkedett kereszténység démonológiájának keveredésében létrejött azon néphitbeli alakot jelentette és jelenti ma is, amely valamely természetfölötti (eredetileg nem éppen okvetetlen rossz és ártó) hatalommal való szövetsége (később a keresztény tan szerint kizárólag az ördöggel való cimborasága) alapján mindenféle varázslásra, bűbajos mesterségre képes. Ily tág és határozatlanabb értelmében véve a B.-hit minden nép és kor mitológiájában kimutatható, de a varázslás általánosabb fogalma alá tartozván, célszerűbben a Varázs szó alatt tárgyalható. Szorosabb és a keresztény dogmatikai rendszerbe iktatott értelme szerint B. az, aki az ördöggel szövetkezve gyakorolja kárhozatos varázsló mesterségét, s ezért a saját és mások lelki üdve érdekében vallási, majd utóbb az ennek támogatására siető világi fenyték alá is vonandó. A népies (etnikus) alapú B.-hit ókori ismertebb alakjaitól kezdve napjainkig s mindenütt a föld kerekiségén ugyanazon főbb vonásokat mutatja, amelyek mind a varázslás alapjául szolgáló közös képzetével függnek össze. Ugyanez áll a B.-ok ártó hatása ellen való védekezés eszközeiről is, amennyiben azok nem kizárólag egyháziak, vagy legalább nem ilyenek is egyúttal. E vonások felőlő egyezését mutatják s másrészt a B.-hit számos elemére is élénk világot vetnek maguk azon szavak is, melyek, hogy csak az ismertebb európai nyelvek körében maradjunk, ezekben a B. fogalmát jelzik. Ilyenek a latin *strix* (később *striga* is), mely a mi boszorkány szavunk eredeti jelentésével rokon képzetten alapul, t. i. azon, hogy a B. valami éjjeli álomzavaró vampir-féle démon amely az alvók vérét szívja, erejét elveszi. Ezzel érintkezik az *incubus* (*incubo*), ez ennek párjával alkotott *succuba*, melyek az alvókkal fajtalanokodó hím- és nőnemű démonok s még később is nagy szerepet játszanak a középkori és az újkor elején napirenden volt boszorkánypörökben. A B. általános ártó és „rontó” hatását fejezi ki a *maleficus* (*malefica*) és méregkeverő mesterségét a vele váltakozó *venefica*.

Határozottabb antik kritikus képzetre vallanak a lamiae és lemures kifejezések, melyek szintén a B. szinonimáivá lettek. A franc. sorlier, -ére a sorsvetés fogalmát, a spany. hechicera csak egész általánosságban a „megtevés”, illetőleg az ártó hatás képzetét rejtí magában. A homályos eredetű ném. Hexe szót némelyek a B.-ok s ezek ősei, a pogány papok és papnők erdei lakóhelyeire magyarázzak, s i. t. Mindezekből kitetszik, hogy a B.-hit összes elemei a legapróbb részletekig megvoltak már azon pogány hitrendszerekben, amelyek fölül a kereszténység dogmatikus rendszerével helyezkedett, s így csak ennek keretébe kellett azokat illeszteni, amit a pogányság uralmával még egykoru régibb szentatyák útmutatása alapján tett meg akként, hogy a tanításába behatolt dualisztikus világfelfogás alapján minden rosszat, ami a világon van, az ördögnek mesterkedésére vezetett vissza. Így a B.-ság sem lehetett természetesen egyéb az ördöggel való szövetség eredményénél s e cimboraság alapján gyakorolt varázslásnál. Megleljük ugyan e tan összes elemeit már a régebbi egyházi íróknál és zsinati határozatokban is, szervesebb egésszé foglalva azonban csak a XV. század folyamán lép elénk, a B.-ság s az ezzel csakhamar egy tekintet alá kerülő eretnokség ellen való egyházi hadjárat elméletében. A boszorkány-hit e rendszeresebb kiképződésére e főtényezőn, t. i. az egyház tanításán és ezen alapuló eljárásán kívül alighanem nagy hatása volt még egyéb okok mellett a cigányok, a varázslás és mindenféle bűbajos mesterség e hivatásszerű gyakorlói bevándorlásának és elterjedésének is, nemkülönben bizonyos, részben éppen a cigányok útján ismertebbé lett bódító szerek (pl. a Datura stramonium) élvezetének. Innen is eredhet, részben legalább, a boszorkány pörökben a vádlottak vallomásainak meglepő egybehangzása. E vallomások tartalma lényegében a következő: ha az ördög meglátogatta a B.-okat, mint díszes ifjú, tollakkal ékesítve, vagy valamely átváltozásban jelent meg, melyből azután kivetkőzött. Az ördöggel kötött szövetség alkalmával a B.-nak le kellett Istenről mondania s engedelmisséget fogadott az ördögnek, ezután tanúk előtt megkeresztelték, nevet nyert s hátgerincén, gyakran rejtett helyeken is, jellel (stigma) látták el. A B.-oknak időnként különös helyeken, különösen erdőkben tölgyek, hársfák stb. alatt, barlangokban, a vesztőhelyen s hegyeken (hazánkban főképp a budai Gellérthegyen, Szeged vidékén az Öthalom nevű dombon, stb.) összejövetelük volt az ördöggel, mégpedig rendszeren a Walpurg-éjjel, máj. 1. Ez alkalommal, miután (többnyire ezen szavak mellett: ha jól kenek, jól megyek) bedörzsölték magukat a B.-kenőccsel, vagy ittak a B.-italból, meztelen nyargaltak seprőn, gereblyén, guzsajon, főzőkanálon, szalmaszálon, piszkafán, fekete macskán, kecskén stb., mely célra többnyire a kéményt vették kiindulópontul. Gyakran valamely ördög is jött értük. A gyülekezeten (B szombat) minden B. ördögsze-

retőjével jelent meg, az előkelőbbek álcázva s beburkolva; a legfelsőbb ördög kecske alakjában emberi ábrázattal magas széken vagy kőasztalon ült a kör közepén; a hódolatot iránta térdelés s kezének és farának megcsókolása által fejezték ki, s ha a B -ok egyike különösen megtetszett neki, ezt B.-királynővé nevezte ki. Mindenekelőtt lakmároztak, melynél só s kenyér nélkül ettek s a bort tehéncsülökből, v. lófőből itták. A lakoma után kezdődött a B.-tánc, melynél a táncoló párok hátat fordítottak egymásnak s a muzsikus, ki hegedű helyett lófejet, síp helyett füttykőst, vagy macskafarkat tartott kezében, fán ült. Az ünnepély azzal végződött, hogy a főördög hamuvá égette magát, melyet azután mint károk okozására alkalmas szert szétosztottak a B.-ok között. A visszamenetel a jövőhöz hasonlóan történt. Mindezen s egyéb adatok kiegészítésként, részben kínzással kicsikart vallomásokon nyugszanak ugyan, de leglényegesebb részükben oly csudálatosan egybehangzanak, hogy ama kor éppen nem vádolható merev ragaszkodással a B.-okban való hithez s nem kell csudálkoznunk, hogy az némely vidéken még ma is bő tápot nyer. Ezen egybehangzóság, amint már mondva volt, részben a XV. században divatba jött bódító szerek élvezésére vezethető vissza. Másrészt azonban az által nyert pozitív alakot, hogy ily B.-szombatoknak nevezett éjjeli tivornyákat pogány papok és papnők a középkor elején valóban rendeztek, tehát hagyományképpen a későbbi korra is átszállhattak, míg a B.-hit később azáltal nyert nagyobb tápot, hogy sokan az állítólagos boszorkányság miatt elítéltek közül magukat a varázslás mesterségének birtokában levőknek mondták.

**Benandanti** – ennek az olasz kifejezésnek a szó szerinti, „durva” fordítása: „jól járók”. A benandantik Észak-Olaszországban éltek, és egy ősi természetkultust követtek, amely a 16. század végén felkeltette az inkvizitorok figyelmét is, mivel a kultusz „boszorkányai és boszorkánymesterei éjszakai csatákat vívtak egymással a gabonaföldek termékenységeért.” A kultuszban szláv, német és olasz elemek keveredtek egymással. A tagok azt tartották magukról, hogy burokban születtek, misztikus gyógyító képességekkel rendelkeznek és képesek látni a boszorkányokat. A magzatburkot gyakran meg is őrizték, és a nyakukban hordták amulettként.

**Gazarii** – Savoy-ban gazarii-nak nevezték a boszorkányokat. A tizenötödik század derekán egy névtelen szerző tollából egy értekezés született, mely a Gazarii-król szólt. A szerző valószínűleg egy inkvizitor volt.

**Incantatrix** – a női varázstudókra használt kifejezés.

**Lamia** – habár a lamia szót általánosságban véve inkább a démonokra alkalmazták, különösen a succubusokra és Lilith démonaira (*Lilith /jelentése*

„gyöngybagoly”/, a kánaániata Hekaté démonai vagy gyermekei Empúszák néven „futottak” be nagy karriert a görögöknél. Az Empúszák /jelentése „betolakodók”/ mohó, kéjszór; nőnemű szellemek. Robert Graves (Görög mitológia) szerint a zsidók még a középkorban is amulettet viseltek a nyakukban az ellenük való védekezésül. Az Empúszák gyönyörű fiatal nőknek álcázták magukat és szívesen háltak együtt pihenőiken férfakkal, s úgy kiszívták belőlük az életerőt, hogy azok belepusztultak.), szinonim fogalomként néha boszorkányokra is használták. A Lamia boszorkány úgy nézett ki, mint egy nő, de lópatája volt (Lamia a görög mitológia egyik szereplője is, szörnyeteg, amely kisgyermekek vérért szívja ki /eredetileg maga is ember, gyermekei megölése után változott át/).

**Maga** – általánosan elterjedt kifejezés volt azokra a boszorkányokra, akik saját kedvtelésből üzték a boszorkányságot.

**Malefica** – olyan boszorkány, akit démon tanított. Cselekedeteinek egyedüli célja az, hogy másoknak ártson.

**Saga** – jövendőmondó boszorkány.

**Sortilega** – úgyszintén jövendőmondó boszorkány.

**Striga** – másnéven stria vagy strix. A striga a klasszikus antik vérszívó éjszakai szellem, amely azután a népi hiedelmekben változott boszorkánnyá. A strigákat szörnyeteg nőknek gondolták, akik iszonyú madarakká tudtak változni, mellükben mérgezett tejjel. A kuvikokkal is kapcsolatba hozták őket. A középkorban a strigákat úgy ismerték, mint a Sátán szolgáit, akik értettek a varázsláshoz és gyermekek vérért szívták.

**Szemkiharapó** – I. Erzsébet királynő korában (1558 – 1603) járványszerű kór söpört végig Írországbán, mely megvakította az embereket. Automatikusan a boszorkányokat kezdték el vádolni a betegség miatt, hogy gonosz átkaikkal okozták a vakságot. Sok “szemkiharapót” letartóztattak, törvényszék elé állítottak és kivégeztek. A szemkiharapást tulajdonképp a szemmel verés egyik formájának tekintették.

**Tempestarii** – a középkori leírások szerint olyan boszorkányok voltak, akik vihart tudtak támasztani a mítikus Magonia földjén. Mikor a felhők ellepték az eget, azokat nevezték a magóniaiak hajóinak. A Tempestarii-k segítettek a magóniaiaknak meglovagolni a szeleket, valamint tudtak villámot és mennydörgést előidézni.

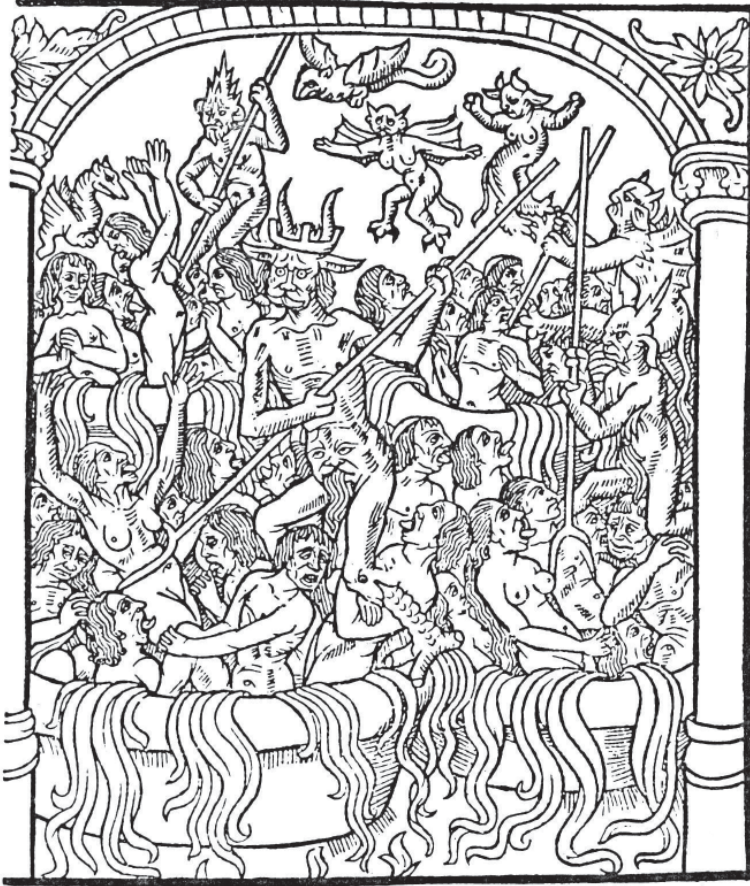
**Tengeri boszorkány** – boszorkány, aki a partok közelében él, és megátkozta a hajókat. Néhány tengeri boszorkányt halott boszorkányok szellemének tartottak. A legenda szerint Sir Francis Drake eladta a lelkét az Ördögnek,

hogy képzett hajós és admirális váljék belőle. Az Ördög fantom tengeri boszorkányokat küldött Drake-hez, hogy segítsenek neki. A boszorkányok vihart támasztottak a tengeren, és a spanyol Armada súlyos vereséget szenvedett Drake hajói ellenében. (1588) A boszorkányok – úgy tartják – azóta is azon a környéken portyáznak, ahol a csata zajlott.

**Venefica** – olyan boszorkány, aki mérgeket használt.

**Warlock** – boszorkánymester, gonosz varázsló. A XIV. századtól kezdve nevezték így őket.

Forrás: [www.wicca.hu](http://www.wicca.hu)



Bűnösök a pokolban



A vihart kavaró boszorkány



## So segnd etlich der ammen



A tehén "hasznának" elvitele



A boszorkány esküje



A megrontás levétele





A Sátán imádása



Boszorkányok gyűlése



Boszorkányszombat



Boszorkányok





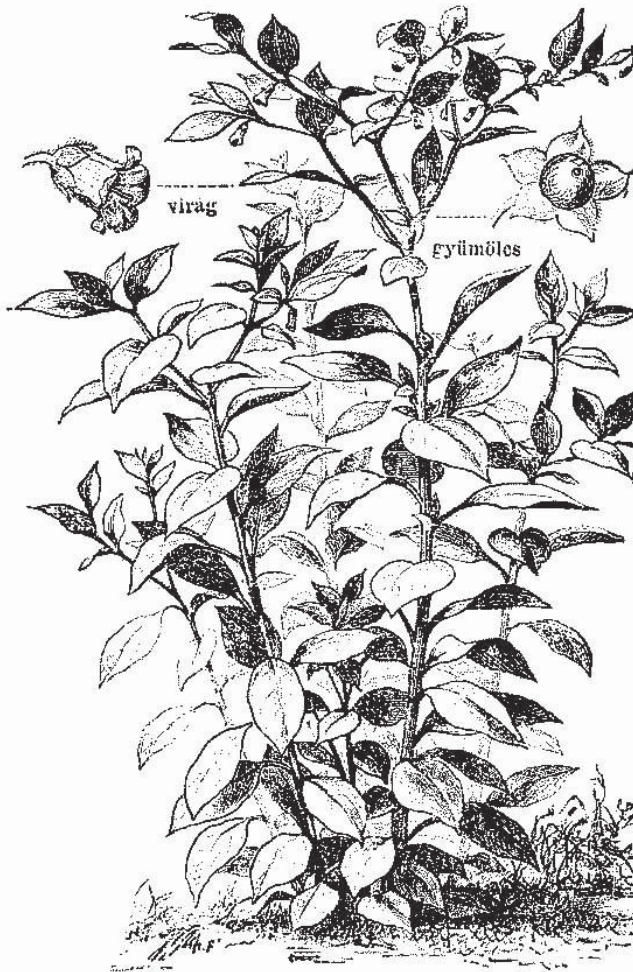
Fig. 114. DISRESPECTFUL CONDUCT OF THE DEVIL  
TO A FRIVOLOUS WOMAN

*Der Ritter vom Turn.*

Megkísértés



Boszorkányégetés



Nadragulya. (*Atropa Belladonna*.)

A boszorkányok kedvenc “gyógyfüve”




Beléndék. (*Hyoscyamus niger*.)

Beléndék



Bűbáj, rontás, igézet

**MALLEVS**  
**MALEFICARVM,**  
**MALEFICAS ET EARVM**  
hærefum framéâ conterens,  
EX VARIIS AVCTORIBVS COMPILATVS,  
& in quatuor Tomos iustè distributus;  
*PRIMUM DVO PRIORES PANAS DEMONVM*  
*versutias, prestigiosas torum delusionés, superstitiosas Strigimagarum*  
*ceremonias, horrendas etiam cum illis congressus, & exaltam denique*  
*tam pestifera scella disquisitionem, & punitorem complectuntur.*  
*Tertius praxim Exorcistarum ad Damonum, & Strigimagarum male-*  
*ficia de Christi fidelibus pellenda; Quartus verò Artem Dæmoniam,*  
*Benedictionalem, & Exorcismalem continet.*  
**TOMVS PRIMVS.**  
*Indices Aulicorum, capitum, & rorâque non desunt.*  
Editio nouissima, infinitis penè mendis expurgata; cuius accessit Fuga  
Dæmonum & Complementum artis exorcisticæ.  
*Vir sine macula, in quibus Pythonicus, vel dominacionis fuerit spiritus, mensu marianor*  
*Leuitici cap. 10.*



**Z P G D N I.**  
Sumptibus CLAVDII BOVRGEAT, sub signo Mercutij Galli.  
M. DC. LXX.  
CVM PRIVILEGIO REGIS.

A “Boszorkánypöröly” németországi kiadása



Mágikus gyógyítás – boszorkányság?



Boszorkányégetés Németországban

## TARTALOM

A nagydobronyi boszorkány.....	5
Nagydobrony rövid történelmi áttekintése.....	7
A néphit kutatásának történelméből.....	9
A néphit fogalma és tematikus osztályozása.....	12
A mese és a hiedelemvilág kapcsolata.....	14
Természetfeletti képességű emberek.....	15
Tudósok.....	15
A boszorkány.....	20
A rontás.....	25
Törpe – garabonciás.....	32
Természetfeletti lények.....	33
Elvetélt gyermek.....	37
Természeti szellemek.....	38
Házikigyó.....	40
Tüzes mérnök.....	41
Fiktív lények.....	42
Büntető lények, gyermekijesztő lények.....	42
Az adatközlők névsora.....	44
A felhasznált irodalom jegyzéke.....	45
Boszorkányok pedig nincsenek?!.....	46
Boszorkányszótár.....	66